

UNIVERZITA KARLOVA

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Katedra trestního práva

Diplomová práce

ALTERNATIVNÍ TRESTY K TRESTU ODNĚTÍ
SVOBODY

Konzultantka: JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

2007

Vypracoval: Petr Bernatík
Březolupy 513
687 13 Březolupy

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Datum: 12. prosina 2007

Petr Ševčík

Děkuji JUDr. Marii Vanduchové, CSc. za pomoc při vypracování diplomové práce.

Obsah

I. Úvod	2
II. Historické předpoklady	6
III. Filozofické předpoklady	13
IV. Pojem „alternativní trest“	17
V. Druhy alternativních trestů	20
VI. Ukládání alternativních trestů – zásady	33
VII. Účinnost alternativních trestů	37
VIII. Význam alternativních trestů z hlediska dosažení nápravy pachatele	47
IX. Alternativní tresty v zahraničí	50
X. Závěr	56
XI. Přílohy	59
XII. Seznam použité literatury	63

I. Úvod

Člověk se rodí ve společnosti, v níž existuje právo. V této společnosti prožívá celý svůj individuální život, je obklopen právem jako jedním z prostředků společenského působení na jeho každodenní chování a v této společnosti i umírá. Od dětství na člověka působí tradice společenství, v němž vyrůstá, a je v něm pěstováno vědomí určitých hodnot, tedy rozlišování správného a nesprávného, dovoleného a nedovoleného. Dříve tedy než si člověk začne uvědomovat existenci platného práva, má již ve svém vědomí jisté zárodky právního vědomí, jakož i zárodky morálních a etických norem¹.

Je to nejbližší okolí dítěte, které utváří jeho povědomí o tom, co je správné a co špatné, co dítě smí a nesmí. Ať již jsou to rodiče dítěte, vychovatelé a později učitelé, všechny tyto osoby mají na formování se počátků právního vědomí vliv a to prostřednictvím příkazů a zákazů. Součástí tohoto působení je i uvědomění si následků pro případ, kdy by dítě těchto příkazů a zákazů neuposlechlo. Dochází tak k vytváření představy o tom, co je to sankce a kdy se tato sankce naplňuje a uplatňuje. V průběhu svého dalšího života se pak dítě - člověk seznamuje s celými soubory pravidel, jimiž je nuceno se řídit a jimiž se řídí i ostatní členové společenství. Příkladem takového společenství je stát.

Stát možno definovat jako určitou prostorově, časově, personálně a hodnotově vymezenou pospolitost, kterou tvoří určitá skupina osob vyznávajících stejné, společné hodnoty a tradice a obývajících území takového státu. Tyto osoby se považují za občany tohoto státu. Na území státu se vedle jeho občanů mohou nacházet i osoby příslušející k cizím státům. A právě vztahy mezi těmito subjekty navzájem jsou regulovány určitými normami, které

---

¹ Sotolář, A., : Právní rámec alternativního řešení sporů, Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, s. 21

určují pravidla pro chování těchto osob a poskytují jim určitou ochranu před nežádoucími zásahy do těchto vztahů. Jedná se o normy dvojí: etické a právní.

Etické normy prostupují život každého člověka. Jde o soubor norem ovlivňující lidské jednání, podle nichž bývají hodnoceny činy jako správné a nesprávné. I když ale lidské konání je správné, nemusí být ještě mravné. Vždy totiž záleží na úmyslu, který člověka k danému jednání vedl. Příkladem může být lidské jednání, které člověk konal ze strachu před trestem nebo společenským zneuznáním. Takové jednání je sice správné, nicméně mravně již nikoli. Samozřejmě, pokud člověk vedl své jednání v souladu s etickými normami, bylo takové jednání bezesporu správné tak, jak to vyžaduje společnost.

Právní normy definujeme jako pravidla lidského chování, která jsou vyjádřena ve zvláštní, společností uznané formě a která jsou vynutitelná. Právě vynutitelnost a uznaná forma jsou pojmy, které odlišují právní normu od ostatních pravidel chování. Nedodržování právních norem je společností trestáno. Systém právních norem tvoří právo. Domnívám se, že nejvýznamnějším systémem právních norem je právo trestní, neboť jeho prostřednictvím mají být potrestány ta nejzávažnější porušení pravidel lidského chování, nejzávažnější škodlivá jednání jednotlivců vůči ostatním členům společnosti.

Trestní právo můžeme charakterizovat jako nástroj ochrany jednotlivce i společnosti před těmi nejnebezpečnějšími formami asociálního chování psychicky i sociálně narušených členů společnosti. Tomu odpovídá i použití prostředků trestního práva. Těch by mělo být užito teprve tehdy, kdy opatření jiných právních odvětví k ochraně zájmů jednotlivce či společnosti nepostačují.

A co je tedy tím základním prostředkem trestního práva, který má vést k ochraně zájmů jednotlivce či společnosti? Je to trest. Trest, který slouží především jako jakási odplata za jednání člověka, které není v souladu s normami lidského chování. Trest, který by ale neměl plnit jen funkci pouhého

společenského odsudku zákonitě spojeného s odplatou, ale především vést k pochopení hodnot a zájmů chráněných právem, chráněných zákonem.

Je tedy jistě namístě klást si otázku, jaký je účel trestu nebo alespoň jaký by měl být účel trestu, čeho by se mělo samotným potrestáním dosáhnout, co se trestáním sleduje.

Na prvním místě můžeme uvést, že jde o ochranu společnosti před osobami páchajícími trestnou činností. Je to ve své podstatě jakýsi způsob sebeobrany společnosti před trestnými činy. Dalším cílem, který je trestáním sledován, je zabránit pachateli v dalším páchání trestné činnosti. Znamená to zejména přimět pachatele k tomu, aby respektoval a dodržoval zákony a ztížit mu nebo znemožnit mu páchání trestné činnosti. Jinými slovy: „jde současně o to, vytvořit ve vědomí pachatele dostatečné psychické zábrany působící proti další potenciální trestné činnosti, odradit ho od ní²“.

Co je u trestů také důležité a má nezastupitelnou úlohu, to je jejich výchovné působení i na ostatní členy společnosti. Pokud je trest spravedlivě a včas uložen, může tím působit zejména na „labilní“ občany a varovat je tak před možným pácháním trestných činů a zároveň je přesvědčit o tom, že spravedlivý trest je neodvratný nebo alespoň pravděpodobný³.

Poslední cíl trestů směřuje k výchově pachatele a k tomu, aby vedl řádný život. Nutno říci, že aplikované tresty mnohdy nevedou k dosažení výchovných účinků a snad i můžeme říci, že mnohdy selhávají. Jistě, důvodů, proč se tomu tak děje, je více. Tak například se mezi odsouzenými objevují recidivisté, u kterých šance na převýchovu je nižší než u „prvopachatelů“, tedy osob, které jsou odsouzeny prvně. Dalším důvodem, proč výchovná funkce trestů nesměruje

---

² Novotný, O., Dolenský A., Jelínek J., Vanduchová M., : Trestní právo hmotné – obecná část, Aspi, s.r.o., Praha 2007 s. 272

³ tamtéž s. 273

k chtěným následkům, jsou druhy ukládaných trestů. Je totiž velmi obtížné dosáhnout pozitivních výchovných účinků trestů odnětí svobody. A právě zde jsou možnosti a do jisté míry i rezervy, neboť použití správného trestu ve správnou dobu může mít daleko vyšší pozitivní výsledek na výchovu pachatele. Jsou to právě alternativní tresty a jejich použití, které dle mého mohou výchovu pachatelů pozitivně ovlivňovat. Proto je jim také tato diplomová práce věnována.

Český Trestní zákon uvádí ve svém § 27, jaké tresty může soud uložit za trestné činy. Vedle trestu odnětí svobody jsou jimi následující: obecně prospěšné práce, ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti, zákaz činnosti, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, vyhoštění a zákaz pobytu. Tyto tresty v podstatě až na dvě výjimky v podobě ztráty čestných titulů a vyznamenání a ztrátu vojenské hodnosti tvoří alternativy k trestu odnětí svobody. Mezi jednotlivé alternativní možnosti potrestání pachatele jsem ovšem zahrnul i podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, které sice jako druh trestu v § 27 uvedeny nejsou, nicméně se domnívám, že představují další možnost sankcionování pachatele bez toho, aniž by došlo k omezení jeho osobní svobody pobyttem ve vězení.

II. Historické předpoklady a vývoj trestů

Považuji za nezbytné ohlédnout se do minulosti a to jak dávno minulé tak minulosti nedávné, a to proto, abychom dostatečně mohli pochopit nejenom význam trestů, ale také jejich vlivy na vědomí individua i povědomí společnosti. Je také důležité všimnout si vývoje jednotlivých sankcí a jejich praktického využití s ohledem na potřeby a požadavky praktického využití v různých etapách lidského vývoje.

Na počátku civilizace byli trestáni ti jedinci, kteří se nějakým způsobem provinili proti nepsanému zvykovému právu, které později nahradily psané zákony. Trest samotný pak představoval určitou závažnou újmu pro pachatele a to na životě, zdraví, majetku nebo cti. Z toho nejstaršího období jsou nám známy tzv. Chammurapiho zákony. Tyto jako jedny z prvních pramenů obsahují trestní sankce, které jsou postaveny jednak na zásadě odvety a jednak na zásadě materiálního postižení pachatele. Typické tresty pro Chammurapiho zákoník pak byly tresty smrti, tresty mrzačící a tresty majetkové. Trest tu představuje odvetu, namířenou proti pachateli zločinného jednání a co je zajímavé, tuto na něm vykonává sám postižený.

Další národy jako např. Peršané, Chaldejci nebo Egypťané věřili v tresty posmrtné. Fariseové a Esseané, stejně jako Řekové a později Římané připustili víru v peklo a tato víra pak byla přijata i křesťany.

A právě doba křesťanská přinesla nový pohled na pojetí viny a trestu. Z počátku křesťané neuznávali pravomoci světských soudů. Nicméně bylo to právě křesťanství, které v podobě církevních předpisů proniklo do oblasti trestního práva a můžeme říci, že na ni mělo veskrze pozitivní vliv. Pokračuje však i dále chápání trestu jako odplaty.

V období středověku bylo významným učením o zločinu a trestu Tomáše Akvinského. Jeho učení bylo založeno na principu odstrašení a bylo překonáno

až dílem nazvaným *De jure belli et pacis* Huga Grotia (1583 – 1645), v němž autor položil základy moderního chápání trestu a jeho účelu.⁴

V českých zemích se ještě v 15. století prosazuje právní terminologie postrádající výraz pro trest, ten byl nahrazen dobovým termínem pomsta, ale přece jen počíná nastupovat nová koncepce, v níž se stará odplata začíná nahrazovat trestem, který vyjadřuje již zájem celé společnosti či vládnoucí vrstvy a má výrazně odstrašující úlohu.⁵ Doba feudálního státu je charakteristická svými fyzickými tresty, často uplatňované pak byly kruté formy trestu smrti. Nezřídka se ukládaly tresty s následky stigmatizujícími, např. vystavení na pranýři, kdy způsobená újma značně přesahovala účel trestu. Z historických pramenů můžeme zjistit, že veškeré tyto tresty, ať již byly jakkoliv kruté, se v zásadě mijeli účinkem. A tak zatím co se před zraky přihlížejícího davu sekala ruka zloděje, jiný nenechavec mezitím uřezával zaujatým divákům mnišky s penězi.

Pokud jde o samotný trest odnětí svobody, v období středověku si oblibu nezískal. Zřejmě to bylo proto, že byl příliš nákladný, a tak přednost dostávaly tresty „efektivnější“, méně nákladné a pro společnost „zábavné“.

S příchodem osvícenství se objevují i první snahy o úpravu trestního práva, o jeho zreformování. Za vrchol francouzského a dá se říci, že i evropského osvícenství se považuje Voltaireovo teoretické učení, ve kterém se prvně objevuje požadavek rovnosti všech občanů před zákonem a idea existence nezadatelných občanských a lidských práv. Tímto svým učením se Voltaire nepochybně přiblížil zásadám podobným těm, které jsou ve většině dnešního světa uznávány a zachovávány a to i pro osoby odsouzené, které mají také svá práva.

---

⁴ Malý, K.: *České právo v minulosti*, Orac, s.r.o., Praha 1995, s. 114

⁵ tamtéž s. 117

Dalším významným myslitelem této doby byl Jean Jaques Rousseau a mohli bychom zmínit i další osvícence, kteří se otázkami trestů a trestání zabývali. Např. v Anglii byl takovým S. Romilly.

V 18. století, právě na základě osvícenských myšlenek dochází ke vzniku tzv. klasické trestněprávní a kriminologické školy. Nejznámějším představitelem byl italský myslitel C. Beccaria. Tato škola byla první, která zformovala základní ideje, na jejichž základech došlo ke změnám v trestním právu.

V českých zemích, resp. na území dnešní České republiky se v průběhu 17. a 19. století myšlenky osvíceneckých myslitelů příliš neprojevovaly. To se samozřejmě promítalo i do řešení tehdejší kriminality, tedy kruté tresty směřující k zajištění veřejného pořádku, nedotknutelnost vlastnictví, snaha o potlačování jakéhokoliv odporu poddaných. V roce 1768 byla vydána *Constitutio Criminalis Theresiana*, tedy trestní zákoník Marie Terezie, který navazoval na, v tehdejší době, již zastaralé tradice feudálního pojetí trestního práva a to jednak svými teoretickými koncepcemi a jednak samotným pojetím účelu trestu a těmi jednáními, které zákoník považoval za trestné. Na prvním místě pokud jde o účel trestu podle Tereziánského zákoníku se opět objevuje především snaha pomstít škodu způsobenou jednotlivé osobě nebo i celé společnosti a tresty pak měly za úkol mstít se na odsouzeném. Dá se proto říci, že tento zákoník ignoroval požadavek úměrnosti mezi mírou provinění, společenské nebezpečnosti protiprávního jednání. Tresty měly symbolický charakter a jejich krutost, okázalost a veřejný výkon měly odradit feudální veřejnost od trestné činnosti. Zajímavou skutečnost můžeme spatřovat i v pravomoci soudců té doby. Soudci totiž mohli stíhat i taková jednání, která v zákoníku stanovena nebyla, avšak pro svou zvláštní povahu byla nebezpečná a proto také stíhaná. Soudcům se tak ponechával téměř neomezený prostor pro libovůli. Jinými slovy bychom tento jev mohli označit jako stíhání trestných deliktů *sine lege*.

Změna ve vývoji trestního práva se dá pozorovat až po nástupu Josefa II. Josefinské zákonodárství je totiž ovlivněno moderními koncepcemi trestního práva, stejně tak jako osvícenskou filosofií a to se projevuje ve Všeobecném zákoníku Josefa II. O zločinech a trestech za ně. Vzorem tomuto zákoníku se stal spis již jednou zmíněného italského myslitele a právníka Caesara Beccaria „O zločinech a trestech“. Samotný císař se na přípravě zákoníku podílel a rozhodoval i celou řadu otázek např. týkajících se výkonu některých trestů. Josefinský zákoník na svou dobu přinesl zásadní změny. Poprvé na našem území se začíná uplatňovat zásada úměrnosti mezi společenskou nebezpečností trestného činu a přísností trestu. Tresty také ztrácejí charakter pomsty a naopak je zdůrazňován jejich výchovný účel, to znamená, že by měly sloužit k převýchově pachatele. Zákoník také významně omezuje volnou úvahu soudců a zakazuje trestání podle analogie nebo dokonce mimo rámec zákona.

Pro klasické zákoníky buržoazního trestního práva je typické, že se úprava formy trestů postupně mění, zanikají nucené práce a deportace, obdobně dochází k humanizaci účelu trestů, který na počátku 19. století je ještě výhradně chápán jako odplata s odstrašující funkcí pro pachatele současného i příštího. V průběhu století se začíná zdůrazňovat výchovná funkce a uvažovat o možnostech zapojení odsouzeného do života po odpykání trestu.⁶ Dochází k masovému zavádění trestu odnětí svobody, jehož účelem byla i náprava odsouzených. Vykonával se rozličným způsobem podle závažnosti spáchaného skutku. Zavádějí se i sankce nespojené s odnětím svobody např. peněžitý trest, propadnutí věci, vyhoštění, ztráta práv a povolení – rakouský trestní zákon z r. 1852 č. 117 říšského zákoníku. Trest smrti zůstává zachován i nadále, ale spolu s žalářem je ukládán za nejtěžší zločiny.⁷

---

⁶ Kincel J. a kol.: Všeobecné dějiny státu a práva, Panorama, Praha 1983, s. 422

⁷ Malý K. – Sivák F.: Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918, Panorama, Praha 1988, s. 472 -473

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století se objevují dvě nové teorie a to tzv. hédonismus a determinismus. Představitelé hédonismu vyznávají zásadu, která spočívá v tom, že lidé jednají na základě rozkoše a bolesti. Jinými slovy své chování a jednání směřují k dosažení rozkoše a naopak se vyhýbají takovým činům, které hrozí způsobením bolesti. To se také odráží ve smyslu trestu. Trest by měl podle hédonistů přinést více bolesti než kolik přinesl zlý skutek rozkoše. Tímto pojetím v podstatě hédonisté navazují na již překonané historické názory a teorie, kdy byl trest chápán jako odplata. Naproti tomu deterministé uvádějí, že veškeré lidské chování je ovlivňováno řadou vnějších faktorů, čili je zde ovlivněn výběr mezi dobrem a zlem, spravedlností nebo nespravedlností. Toto pojetí bylo ve dvacátém století příznačné pro levicově orientované skupiny, které viděly příčiny společensky nežádoucího chování právě v prostředí, v jakém člověk existoval a kterým byl ovlivňován.

Pokud jde o samotné tresty odnětí svobody, objevuje se na ně kritika převážně v poslední čtvrtině devatenáctého století. Ať už to bylo kongresy v Londýně nebo v Římě, předmětem kritiky byly především krátkodobé tresty odnětí svobody. Předním kritikem ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody byl zejména Franz von Liszt, což byl přední představitel trestního práva a kriminalistiky, který také jako jeden z prvních usiloval o omezení krátkodobých trestů odnětí svobody, neboť je pokládal za neúčinné a škodlivé pro celou trestní justici a její systém.

Během dvacátého století pokračovala kritika trestů odnětí svobody. Ta se ozývala z řad teoretiků i praktiků. Snahou této kritiky bylo najít cestu k efektivnější trestní politice, protože dosavadní výkony trestů odnětí svobody ve vězeních nevedly k nápravě odsouzených. Dalším významným problémem pak byla vysoká míra ukládání trestů odnětí svobody, zejména těch krátkodobých a s tím související přeplněnost věznic.

Postupem času se tak začaly vyvíjet dva zásadní směry. Jeden směr si dal za úkol vylepšit výkon trestu odnětí svobody, ten druhý hledal jiné možnosti pokud šlo o ukládání trestů a to zejména ty, se kterými nebyl spojen výkon trestu odnětí svobody ve vězeních.

Počátky alternativních trestů tak, jak je známe z dnešní doby můžeme datovat ke konci devatenáctého století. Hojně byl kupříkladu využíván peněžitý trest, zejména pak v Anglii, Norsku, Francii, Belgii, Německu či v Itálii. Zajímavé je, že např. ve Španělsku se před rokem 1900 objevuje trest domácího vězení. V první polovině dvacátého století se pak např. v Dánsku objevují denní pokuty či v Nizozemí tzv. morální sankce. (Zdroj: Konference ředitelů Vězeňské správy, Štrasburk 1986)

Důvodů, proč se právě v této době dostávají alternativní tresty na pořad dne, je samozřejmě více. Jedním z nich je i to, že se kriminalita stala běžnou součástí společenského života. Následný hrozící trest už nepředstavuje překážku pro pachatele ani nemá dostačující odstrašující účinek. Dalším důvodem pak byla přeplněnost vězeňských zařízení a podstatnou roli sehrála i ekonomická nákladnost provozu těchto ústavů. Neméně podstatným důvodem byla i nízká míra nápravy pachatelů. Proto se v různých zemích zaváděly ve vězeňských zařízeních nové terapeutické programy, prostřednictvím nichž se mělo dosáhnout resocializace pachatelů. Tyto programy ovšem nemohou plně výchovně působit ve vězeňském prostředí. Dalším problémem se stala i skupinová terapie, která působí na každého odsouzeného jinak. A nemůžeme také opomenout ty skupiny pachatelů, vůči nimž jsou veškeré resocializační programy neúčinné a u nichž je možnost opětovného napravení se a začlenění do společnosti takřka nulová.

V sedmdesátých letech minulého století dostávají možnosti jiných sankcí než odnětí svobody konkrétnější podobu. Jako příklad nám může posloužit Anglie, která v roce 1971 zavedla tzv. trest community service, čili v překladu trest pro společnost.

Za významný krok v problematice alternativních trestů je považována také ta skutečnost, že se možnosti ukládání alternativních sankcí začaly projednávat na půdě Rady Evropy. Tak se tomu děje v podstatě již od založení CDPC (Evropský výbor pro trestní problematiku Rady Evropy) v roce 1957 a k dalšímu projednávání dochází i v 60. a 70. letech, kdy předmětem diskuzí byla zejména probace a postpenitenciární péče. Začátkem 70. let se pak pozornost zaměřuje již na samotné „nové alternativy k vězeňským sankcím“. V tomto smyslu byla přijata v následujících letech také řada Rezolucí týkající se této problematiky.

Ani v současnosti se ovšem vývoj alternativních sankcí k trestu odnětí svobody nezastavil. V jednotlivých zemích se zkoušejí nové a nové možnosti jak potrestat pachatele, aniž by vykonal trest odnětí svobody, resp. hledají se nové způsoby trestů, které by měly co nejefektivnější účinek na odsouzeného.

III. Filozofické předpoklady alternativních trestů

Otázka trestání jako takového není jednoduchá a při náhledu na ni a její uchopení je třeba vycházet jednak z historického vývoje trestních sankcí, ale na druhou stranu je potřeba zabývat se trestem samotným v souvislosti s lidskou existencí a pohlížet také na dopady trestu pro člověka a jeho okolí. Směr vývoje trestních sankcí v minulosti byl ovlivněn různými filozofickými proudy a proto se myšlenky a učení významných filozofů týkající se trestů stalo nedílnou součástí historického vývoje sankcí. Abychom mohli pochopit současný pohled na trestní sankci, je zapotřebí seznámit se alespoň s některými důležitými filozofickými směry, které se tohoto tématu týkají a které se zabývají smyslem trestu. Za ty nejdůležitější můžeme považovat teorii odplaty, prevence a teorii odstrašujícího účinku trestu.

Teorie odplaty, která byla v průběhu let minulých zastávána Aristotelem, Tomášem Akvinským, Immanuelem Kantem a Georgem Friedrichem Hegelem, považuje každého člověka za přičetného a tím pádem i odpovědně jednajícího občana. Trest je pak uložen za jednání, které je v rozporu se zákonem nikoli za jednání, které by bylo nemorálního či nemravného charakteru. Rozsah ukládaného trestu pak může být stanoven pouze podle rozsahu zločinu. Vzájemně odpovídat si musí také vina a trest.

Teorie prevence se snaží předcházet páchání trestného jednání a považuje trest za jakýsi lék, resp. nástroj k zabránění budoucího nezákonného chování. Metaforicky řečeno: Vina je nemoc, která potřebuje léčit.

Proti této teorii vystoupil Kant, který ji označil za nedostatečnou. Kant totiž zdůrazňoval, že trest uložený soudem nikdy nemůže být uložen pouze jako prostředek k nápravě zločince anebo pro ochranu společnosti, ale musí být uložen také proto, že se člověk provinil.

Představitelem tzv. teorie odstrašujícího účinku trestu byl Platón. Ten preferoval užití přesvědčování a síly a tvrdil, že jediným způsobem, jak dosáhnout spravedlnosti, je používání těch nejkrutějších sankcí.

Dalším představitelem teorie odstrašujícího účinku trestu byl Arthur Schopenhauer. Podle něj by mělo v otázce trestání převládat přesvědčení, že se netrestá zločinec, nýbrž čin, který byl spáchán a to proto, aby se již vícekrát neopakoval. Schopenhauer vidí v člověku jakousi látku, na které je trestán spáchaný čin; a v tom je právě vidět odstrašovací síla. Zároveň Schopenhauer uvádí, že trestní systém by měl směřovat ke dvěma cílům. Jednak by měl vychovávat a jednak trestat, přičemž výchova je dobrým skutkem a trest má být zlem. Proto je také podle Schopenhauera poměrně složité, aby trestní systém dosáhl obojího zároveň, neboť se ve své podstatě jedná o dva protikladné účely. Důležitou roli hraje ovšem i morální a osobní charakter pachatele. Existuje spousta lidí, jejichž morální a osobní vlastnosti nejsou příkladem vzorného člověka, ale tyto osoby přesto zločin nespáchají. Z toho tedy vyplývá skutečnost, že morální polepšení člověka prakticky není možné, a z tohoto důvodu je proto důležité odstrašení od činu. Schopenhauer dále dodává: Trest má mít správný poměr ke zločinu, jak učil Beccaria, nespočívá na tom, že by to bylo odpykání za zločin, nýbrž na tom, že zástava hodnoty toho, za co se ručí, musí být úměrná. Proto je každý oprávněn si jako záruku bezpečnosti svého života vzít do zástavy cizí život; ne však pro bezpečnost svého vlastnictví. Zákon chce trestat čin, ne mstít výsledek. Správným měřítkem hrozícího trestu je škoda. Vedle velikosti škody, které se má zabránit, je třeba při určování míry trestu vzít na zřetel sílu motivů vedoucích k zakázanému jednání. Zcela jiné měřítko by platilo pro tresty, kdyby jejich pravým důvodem bylo odpykání, odplata, jus talionis. Ale kriminální kodex nemá být nic jiného než soupis protimotivů k možnému zločinnému jednání. Proto musí každý protimotiv rozhodně převážit motivy k tomuto jednání, a sice tím více, čím větší je neprospěch, který by vyplýval

z jednání, jež by zabraňovalo jednání zločinnému, čím silnější je třeba se o toto preventivní jednání snažit a čím obtížněji je usvědčení zločince.⁸

Pozornost zasluhují také novodobé definice některých trestněprávních teoretiků. J. Hall vidí v trestní sankci donucovací opatření, které odnímá dobro. Trest je ukládán jménem státu a předpokladem pro jeho uložení je na prvním místě existence určitého právního předpisu a na místě druhém jeho porušení. Uložení má být tomu, kdo porušil právo a způsobil škodu. Výše takového trestu se pak odvíjí od škody vzniklé v důsledku trestného činu, přičemž se přihlíží i k přitěžujícím a polehčujícím okolnostem a dále pak k osobě pachatele, jeho motivaci apod.

Další trestněprávní teoretik H. Packer je přesvědčen, že trest je utrpením, resp. že se sebou přináší takové důsledky, které jsou pro člověka nepříjemné. Trest se tedy i podle Packera ukládá za porušení právních předpisů pachateli za spáchaný trestný čin.

Jak již tedy bylo uvedeno výše, pojetí trestu bylo v různých dobách historického vývoje společnosti různé a bylo ovlivňováno tehdejší sociální, politickou i náboženskou situací a bylo různé i v jednotlivých zemích.

V současné době je hlavním účelem trestu ve společnosti dosažení resocializace pachatele, neboli též dosažení takového stavu, aby se pachatel po vykonání trestu choval v souladu se zákony. Toho je možné ovšem dosáhnout pouze za předpokladu, že bude zvolen ten nejvhodnější prostředek k resocializaci, čili vhodný druh trestu. Vhodně zvolený druh trestu v souvislosti se spáchaným deliktem může být rozhodujícím faktorem k resocializaci pachatele. Je také důležité, aby si pachatel prostřednictvím vhodného trestu uvědomil, co je obecně dobré, aby považoval obecné dobro ve svém svědomí za morálně závazné a v budoucnu se i podle toho řídil. Toto pojetí by měly odrážet

---

⁸ Schopenhauer A.: Svět jako vůle a představa, svazek II., Nová tiskárna Pelhřimov s.r.o., Pelhřimov 1998, s. 440

právě alternativní sankce. Ty by v určitých případech měly být mnohem účinnější a měly mnohem lépe působit na svědomí pachatele než klasický trest spočívající v odnětí osobní svobody. Jako příklad si můžeme uvést trest obecně prospěšných prací, kdy odsouzený je nucen vykonávat činnost ve svém volném čase a bezúplatně, což vede k uvědomění si pachatelova prohřešku a má tak mnohdy účinnější efekt, než když bude odsouzený bez dalšího stížen po určitou dobu trvajícím omezením na osobní svobodě.

To co považují důležité u alternativních trestů, se týká především psychické složky pachatele. Právě alternativní tresty totiž umožňují pachateli lépe poznat a pochopit hodnoty, které jsou chráněny trestním zákonem nebo alespoň poznat to, co je dobré a správné a co nikoli. K tomuto poznání je pachatel nucen a já i v tom spatřuji rozdíl oproti trestu odnětí svobody.

IV. Pojem „alternativní trest“

Chování každého jedince ve společnosti se sebou nese vždy nějaké následky. Ať již člověk svým jednáním způsobí nebo i nezpůsobí následek, ve kterém je spatřováno porušení práva, téměř vždy se mu dostane určité reakce na toto jednání. Nás ovšem zajímají reakce, které budou následovat po překročení zákona. Těmito reakcemi jsou právě tresty jakožto „odměna“ za protiprávní jednání.

Musíme si ale klást otázku, jakou by tento trest měl plnit funkci. Podle mého názoru by si měl pachatel při překročení zákona a následném potrestání uvědomit dvě zásadní věci. Zaprvé by měl pochopit hodnoty chráněné zákonem a zadruhé trest by měl být jistým projevem společenského odsouzení pachatelova protiprávního jednání.

Tím nejvýznamnějším trestem, který v sobě z větší části nese právě odplatnou funkci, je trest odnětí svobody (§ 39 a násl. Tr. zákona). V současnosti se dá říci, že je tento trest již ve většině vyspělých státech včetně České republiky považován za překonaný. To ovšem neznamená, že by se již neužíval. Právě naopak. Jak ukazuje příloha č. 1, i v minulých letech se objevilo ještě mnoho osob, které po určitý čas byly uvězněny v různých nápravných zařízeních Ministerstva spravedlnosti ČR.

Avšak jeho užití se omezuje na takové případy, kdy selhávají sankce, které nejsou spojeny s odnětím svobody anebo u případů zvláště závažných trestných činů či recidivy.

V mnoha dalších případech nastupují sankce (jedná se především o méně závažné trestné činy, u nichž je stupeň nebezpečnosti nižší a možnost nápravy pachatele poměrně značná), které nejsou spojeny s odnětím svobody. Jedná se o tresty, pro něž se vžilo souhrnné označení „alternativní“.

Alternativní tresty tedy představují jakousi náhradu, resp. možnost nahrazení uloženého trestu odnětí svobody trestem jiným a to takovým, který bude mít jednoduše řečeno mnohem pozitivnější vliv na odsouzeného a jeho následnou resocializaci, než by měl trest, při němž dochází k izolaci odsouzeného od společnosti.

Je nutné si přiznat, že lepší dosažení resocializace pachatele je jedním, nikoli však jediným důvodem pro aplikaci alternativních trestů. Podstatnou roli v této situaci hraje i ekonomická stránka. Vězení totiž představuje pro společnost nákladný způsob výkonu trestu, který nakonec uhradí každý jedinec ve společnosti prostřednictvím daňových odvodů. Jenom pro představu: pobyt jednoho vězně např. ve věznici Stráž pod Ralskem stojí denně 520,- korun. Dá se říci, že to je spíše cena nižší, neboť celorepublikový průměr se pohybuje mezi 600,- až 1.000,- korun. (Zdroj: TV Nova, Deník). Dalším souvisejícím problémem je omezená kapacita vězeňských a nápravných zařízení a k tomu všemu si můžeme připočít i zvyšující se nárůst kriminality v naší společnosti. Je ale pravdou, že to není záležitost týkající se jenom České republiky, ale že se se stejnými problémy potýkaly prakticky všechny západoevropské země. Toto všechno jsou limity, které nutí jednotlivé národní trestní systémy prakticky po celém světě k širšímu používání alternativních trestů.

A co je tedy pro alternativní tresty charakteristické? Na rozdíl od trestu odnětí svobody, který pro některé jedince přináší zajímavý životní standard a pobyt ve „vyhřátém“ vězení za peníze ostatních členů společnosti pro ně nepředstavuje až takový krutý trest, alternativní tresty znamenají povinnosti často spočívající i v aktivním odstraňování následků trestné činnosti. Pachatelé tak vůbec nemusí poznat, jaká je zkušenost s pobytem za mřížemi. JUDr. et PhDr. Otakar Osmančík, CSc. a kolektiv ve studii K problematice alternativních trestů a opatření jako významné pozitivum alternativních trestů uvádí právě výkon těchto trestů ve společnosti: Hlavní důvody, pro které je nutno usilovat o rozšíření alternativních sankcí, nutno spatřovat v tom, že

resocializace odsouzeného se vykonává v rámci společnosti, bez zpřetrhání jeho sociálních vazeb s prostředím, ve kterém žije. Další jejich předností je, že umožňují podstatně vyšší individualizaci trestu při zohlednění osobnosti jedince a jeho vlastností. Nelze ani pominout, že přinášejí podstatně menší finanční náklady na jejich výkon. Alternativní opatření nesporně napomáhají ke zrychlení trestního řízení a k jeho ekonomičnosti.⁹

V českém právním řádu mají převahu tresty, které nejsou spojeny s izolací pachatele od společnosti. I proto se pojem „alternativní tresty“ často nahrazuje termínem „komunitní sankce“ neboli tresty vykonávané ve společnosti.

---

⁹ Osmančík O. a kol.: K problematice alternativních trestů a opatření, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1996, s. 20 -21

V. Druhy alternativních trestů

Jednotlivé alternativní tresty můžeme rozdělit tak, jak je dělí i odborná literatura, na tresty v užším a tresty v širším pojetí. Do užšího pojetí trestů můžeme zařadit všechny takové, u kterých se objevuje zásah určité sociální služby. V širším pojetí sem pak zahrneme všechny tresty, které nejsou spojeny s odnětím svobody.

Český právní řád uvádí následující druhy trestů nespojených s odnětím svobody odsouzeného, které v sobě zahrnují zásah probační služby:

- Podmíněné odsouzení s dohledem, kdy soud může podmíněně odložit trest odnětí svobody nepřevyšující 3 roky, pokud zároveň vysloví nad pachatelem dohled nebo mu současně uloží další omezení a povinnosti. Přitom soud pachateli uloží zkušební dobu na jeden rok až pět let. (§ 60a a násl. Tr. zákona) Jedná se o typickou formu probace, protože pachatel, který je podroben dohledu, setrvává na svobodě.
- Podmíněné odsouzení (§ 58 a násl. Tr. zákona), které spočívá v podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody na zkušební dobu v rozmezí jednoho až pěti let. Lze však podmíněně odložit pouze trest odnětí svobody, který nepřevyšuje dva roky. Soud v takovém případě fakultativně pověří probačního úředníka, aby vykonával kontrolu nad odsouzeným. Samotné pověření a výkon kontroly jsou závislé na povaze uložených omezení a také na tom, zda je nutné podrobně vykonávat kontrolu.
- Obecně prospěšné práce (§ 45 Tr. zákona). Soud trest obecně prospěšných prací může uložit za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Podstatou tohoto trestu

je to, že odsouzený musí vykonat trest obecně prospěšných prací v rozsahu uloženém soudem

- a) Osobně
- b) Bezplatně
- c) Ve svém volném čase

Za obecně prospěšné účely se považují například práce ve prospěch obce, státních či jiných neziskových institucí. Tyto práce nesmí v žádném případě sloužit k výdělečným účelům. Ostatně to již vyplývá ze samotného označení tohoto alternativního trestu. Pokud jde o samotný rozsah těchto prací, počítá se na hodiny a může být uložen od minimální hranice 50 hodin až do 400 hodin. Na jejich vykonání má odsouzený lhůtu jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon trestu. Pokud odsouzený trest obecně prospěšných prací zaviněně ve stanovené lhůtě nevykoná, jsou mu neodpracované hodiny přeměněny v trest odnětí svobody. Přitom každé i jen započaté dvě hodiny trestu se počítají za jeden den odnětí svobody. Trest má být vykonán v místě bydliště odsouzeného.

Druhá skupina alternativních trestů, která je obsažena v českém trestním zákoně, je charakteristická tím, že jednotlivé alternativy jsou zřídka spojeny se sociálními službami – tedy s probační činností. Jedná se o:

- podmíněné odsouzení (§ 58 a násl. Tr. zákona), podmíněně lze odložit výkon trestu odnětí svobody, který nepřesáhl dvě léta. Zkušební doba činí jeden až pět let. V tomto případě nebude pověřen dohledem nad odsouzeným pracovník probační a mediační služby,
- peněžitý trest (§§ 53 a 54 Tr. zákona), který se ukládá od dvou tisíc korun do pěti milionů korun, pokud pachatel získal nebo chtěl získat trestným činem majetkový prospěch, popř. u méně závažných trestných činů, pokud není třeba ukládat trest odnětí svobody. Soud uloží současně

s peněžitým trestem i tzv. náhradní trest odnětí svobody do dvou let a to pro případ, že by peněžitý trest nebyl vykonán,

- zákaz činnosti (§§ 49 a 50 Tr. zákona) je možné uložit na dobu jednoho až deseti let, pokud pachatel spáchal trestný čin v souvislosti s činností, o jejíž zákaz se jedná. Typickými příklady může být zákaz řízení motorového dopravního prostředku nebo výkon určitého povolání (lékař, účetní, apod.),
- trest vyhoštění (§ 57 Tr. zákona) je možné uložit pouze cizincům, kteří nemají na území republiky povolen dlouhodobý pobyt, ani jim nebyl poskytnut azyl. Znamená to pro ně zákaz zdržovat se po stanovenou dobu – jeden až deset let nebo i na dobu neurčitou na území České republiky,
- trest zákazu pobytu (§ 57a Tr. zákona) se ukládá na jeden rok až pět let v místě, kde pachatel buď spáchal nebo opakovaně páchá trestnou činnost. Trest zákazu pobytu nelze ovšem uložit tam, kde má pachatel trvalý pobyt,
- trest propadnutí majetku (§§ 51 a 52 Tr. zákona) se ukládá buď pachatelům odsuzovaným za zvlášť závažný úmyslný trestný čin anebo pokud uložení jiného trestu není potřeba,
- trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty (§ 55 a násl. Tr. zákona), která byla získána trestným činem nebo byla ke spáchání trestného činu použita.

Jenom krátce bych se zmínil o trestech ztráta čestných titulů a vyznamenání a ztráta vojenské hodnosti. Tyto dva tresty totiž nemají charakter alternativní sankce k trestu odnětí svobody, ale mají pouze vedlejší charakter, tzn. že budou ukládány vedle jiných trestů. (§§ 46, 47 a 48 Tr. zák.). Proto se jim více ve své práci věnovat nebudu.

Naopak existují další instituty, které sice trestní zákon jako tresty nezná, ale svým charakterem a svými rysy se alternativním sankcím velmi blíží. Jedná

se jednak o hmotněprávní institut – jistá zvláštní forma probace – a to o podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§ 26 Tr. zákona) a jednak o procesní instituty nacházející se v Trestním řádu. Konkrétně jde o tzv. odklony, tj. podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 a násl. Tr. řádu) a narovnání (§ 309 a násl. Tr. řádu).

V případě podmíněného upuštění od potrestání s dohledem Trestní zákon v § 26 umožňuje soudu podmíněně upustit od potrestání, považuje-li tento soud za potřebné chování pachatele po určitou dobu sledovat, přitom pachateli stanoví zkušební dobu až na jeden rok a zároveň vysloví nad pachatelem dohled. Také může soud pachateli uložit přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život., event. mu uloží, aby podle svých sil nahradil škodu způsobenou trestným činem. V následujících paragrafech pak Trestní zákon vysvětluje, co se rozumí dohledem a jaké plynou pachateli v souvislosti s dohledem povinnosti (§§ 26a a 26b Tr. zákona).

Pokud se týká odklonů, tyto směřují k jiné formě dosažení společenského uspokojení nad postihem pachatele, aniž by došlo k vydání odsuzujícího rozhodnutí. Podmínky, za kterých může soud a v přípravném řízení státní zástupce se souhlasem obviněného podmíněně zastavit trestní stíhání, jsou uvedeny v § 307 Tr. řádu. Musí jít o řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let a obviněný se k činu doznal, nahradil škodu nebo s poškozeným uzavřel dohodu o její náhradě nebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující. I v tomto případě se pachateli stanoví zkušební doba, která se pohybuje v rozsahu šesti měsíců až dvou let a i v tomto případě lze obviněnému uložit přiměřená omezení a povinnosti.

Podmínky, za kterých soud se souhlasem obviněného i poškozeného a v přípravném řízení státní zástupce rozhodnou o schválení narovnání jsou pak

obsaženy v § 309 Tr. řádu. Jedná se o řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody do pěti let, jestliže obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě, dále, že uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem nebo učiní potřebné úkony k úhradě či jinak újmu odčiní a zároveň složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům. Důležité také je, že takový způsob vyřízení věci je vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu, osobním a majetkovým poměrům pachatele považován za dostačující.

Tyto dva instituty, které jsou v českém právním řádu procesního charakteru, mají v jiných zemích povahu hmotněprávní a jsou přímo upraveny jako alternativy k trestu odnětí svobody.

Jak vypadá ukládání alternativních trestů v posledních letech v ČR, nám dokládá příloha č. 2.

Zákon soudu také umožňuje, aby v případě, kdy pachateli ukládá některý z alternativních trestů, uložil mu současně i povinnost splnit určité podmínky. K těm nejčastějším patří například povinnost nahradit škodu způsobenou trestným činem anebo některé další povinnosti, které mají přispět k tomu, aby pachatel v budoucnu vedl řádný život.

Alternativní tresty, které zná český právní řád, nejsou jedinými alternativami k trestu odnětí svobody a v žádném případě je nemůžeme považovat za definitivní. Jednotlivé alternativy se vyvíjely v čase a je jisté, že se i nadále vyvíjet budou a že budou vznikat i nové alternativní tresty, které budou vhodnější a účinnější než alternativní tresty stávající.

Pro to, aby systém alternativních trestů spolehlivě a účinně fungoval, je nutné vytvoření jakéhosi systému kontroly odsouzeného. Tento systém je nejen v České republice představován institutem probace. V evropských trestních systémech byla probace zaváděna v různých etapách jejich vývoje a možno říci,

že se i nadále vyvíjí. Termín probace znamená způsob zacházení s pachatelem, který umožňuje, aby pachatel pobýval na svobodě za dohledu probačního úředníka, který pachateli zároveň poskytuje materiální a morální pomoc. Institut probace vzniká buď v rámci podmíněného odsouzení nebo se od něho odděluje jako samostatná sankce.¹⁰

V České republice je probace (zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě) využívána zejména v souvislosti s podmíněným odsouzením. V mírnější podobě je dohled probačního úředníka uložen soudem fakultativně, naopak v případě přísnějšího podmíněného odsouzení – podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem je dohled probačního úředníka uložen obligatorně. Pachatel je povinen udržovat s probačním úředníkem pravidelný kontakt, což zahrnuje především jeho návštěvy v kanceláři úředníka, oznamovat mu místo, kde se nachází apod. Pachatel rovněž spolupracuje s úředníkem při vytváření probačního programu a podřizuje se kontrole dodržování podmínek uložených pachateli soudem. Účel takového dohledu uvádí Trestní zákon v § 26a. Jedná se zejména o sledování a kontrolu chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti a dále odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

Mezi nejvyužívanější alternativní tresty patří dozajista trest obecně prospěšných prací (§§ 45 a 45a Tr. zákona). Ten se oproti ostatním alternativním trestům ukládá poměrně hojně. Rozdíl je vidět i v tom, že trest obecně prospěšných prací se ukládá více, než klasický trest odnětí svobody. Proto také můžeme říci, že trest obecně prospěšných prací je plnohodnotnou alternativou právě k trestu odnětí svobody.

Jak uvádí ve svých statistikách Středisko pro probaci a mediaci v justici,

---

¹⁰ Osmančík O. a kol.: K problematice alternativních trestů a opatření, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1996, s. 56

tak zatímco v roce 1997 byl trest obecně prospěšných prací uložen v 1660 případech oproti 12277 případům, kdy byl uložen trest odnětí svobody, o pět let později se situace dokonale obrací. A tak v roce 2002 se s uloženým trestem obecně prospěšných prací setkáme 15368krát a s trestem odnětí svobody už jen v 9658 případech.

Co je to trest obecně prospěšných prací? To uvádí ve svém informačním letáku Probační a mediační služba: Jedná se o alternativní trest, který může soud uložit v rozsahu 50 – 400 hodin (u dospělých) a 50 – 200 hodin (u mladistvých), za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje 5 let. OPP je nutno odpracovat osobně, bezplatně, ve svém volném čase, nejpozději ve lhůtě jednoho roku od převzetí usnesení o konkrétním místě výkonu trestu. Místem pro výkon trestu OPP může být obecní úřad, městský úřad, státní nebo jiná obecně prospěšná, nezisková organizace. Jakmile je trest OPP vykonán, či bylo od výkonu trestu OPP nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno, hledí se na pachatele, kterému byl uložen, jakoby nebyl odsouzen a soud zahradí odsouzení (provádí se výmaz z rejstříku trestů).

S výkonem trestu obecně prospěšných prací jsou samozřejmě spojena i určitá práva a povinnosti pro odsouzeného. Odsouzený se může aktivně podílet na výběru instituce, pro kterou bude trest obecně prospěšných prací vykonávat, konečné slovo ovšem přísluší vždy probačnímu pracovníkovi a okresnímu či obvodnímu soudu. Odsouzený může také spolupracovat s příslušnou organizací na časovém harmonogramu, podle kterého bude následně uložený trest vykonávat. A v neposlední řadě je odsouzený oprávněn požádat o přerušení výkonu trestu obecně prospěšných prací a to ze závažných zdravotních důvodů, což musí být doloženo lékařskou zprávou, anebo ze závažných rodinných důvodů, kterými se rozumí např. péče o dítě.

Povinností, které provázejí výkon trestu obecně prospěšných prací je samozřejmě více. Základní povinností je spolupráce s Probační a mediační službou, resp. jeho pracovníky a to po celou dobu výkonu trestu. Odsouzený je

tak povinen informovat probačního pracovníka o osobních poměrech, ve spolupráci s ním určit své časové možnosti pro výkon trestu, čímž se podílí na přípravě podkladů pro vydání usnesení o nařízení trestu soudem. Během výkonu trestu musí odsouzený informovat probačního pracovníka o jakýchkoli změnách, které by mohly bránit výkonu trestu obecně prospěšných prací, zejména informovat o pracovní neschopnosti, o pobytu v cizině, o změně bydliště či o změně zaměstnání. V neposlední řadě je odsouzený povinen vést řádný život a nedopouštět se žádné další trestné činnosti.

Trest obecně prospěšných prací přináší pro odsouzeného oproti trestu odnětí svobody i jisté výhody. Odsouzený především není zbaven osobní svobody, naopak trest obecně prospěšných prací po něm vyžaduje aktivitu a ochotu podrobit se omezení v běžném životě. Tento trest se sebou přináší také větší šanci k nápravě a to bez nepříznivých dopadů, které nese trest odnětí svobody. Významný je také fakt, že odsouzený nepřijde o své sociální vazby – zůstává s rodinou i přáteli, nepřijde o zaměstnání a tím, že je po odpracování trestu zahlazeno odsouzení, takže se již neobjevuje ve výpisu z rejstříku trestů, má odsouzený následně mnohem větší šanci uplatnit se na trhu práce.

Podíváme-li se, pokud jde o trest obecně prospěšných prací, za hranice našeho státu a vybereme si pro naše srovnání například Nizozemí, zjistíme, že trest obecně prospěšných prací v Nizozemí vykazuje oproti českému trestu značné odchylky. Nizozemská právní úprava výslovně nestanoví, za jaké trestné činy lze trest obecně prospěšných prací uložit, avšak ze skutečnosti, že tento trest lze uložit alternativně místo trestu odnětí svobody do šesti měsíců, je zřejmé, že tento druh trestu je používán jako trest za méně závažné trestné činy. V Nizozemsku se také vyžaduje, aby obviněný dal s uložením tohoto trestu souhlas a to předem, případně při soudním jednání písemně nebo prostřednictvím svého obhájce a tento souhlas je nezbytnou podmínkou uložení, resp. nařízení výkonu trestu obecně prospěšných prací. Rozdílné jsou též výměry trestu obecně prospěšných prací. V Nizozemí činí až 240 hodin.

Odsouzený musí trest obecně prospěšných prací vykonat v závislosti na jeho výměře do 6 měsíců (trest obecně prospěšných prací ve výměře do 120 hodin) nebo nejdéle do jednoho roku od právní moci rozsudku, pokud byl trest uložen ve výměře od 120 do 240 hodin.¹¹

Společných znaků mezi českou a holandskou úpravou trestu obecně prospěšných prací není mnoho, přesto se některé najdou. Například v případě nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se každé i jen započaté dvě hodiny trestu obecně prospěšných prací počítají za jeden den odnětí svobody. Také práce vykonávané v rámci trestu obecně prospěšných prací jsou obdobné v obou zemích. V Nizozemí to jsou konkrétně zejména práce při úklidu veřejných ploch, čištění parků, práce v sociálních ústavech a domovech důchodců, ale i činnosti, které vyžadují určitou odbornost.¹²

Vedle trestu obecně prospěšných prací zdají se být ostatní alternativní tresty jistým způsobem zakrnělé, tzn. že systematika jejich používání postrádá jakousi propracovanost a naopak se vyznačuje nízkou využitelností. I proto jsou ostatní alternativní tresty mnohem méně využívané než trest obecně prospěšných prací. Dokládají to i texty v odborné literatuře:

Z existujících sankcí se doporučuje propracovat peněžitý trest, který by se ze stávajících alternativních sankcí podle převládajícího názoru teorie i praxe měl stát nepoužívanějším trestem na úkor trestu odnětí svobody.¹³

Tak jak je dnes koncipován, působí naopak dojmem trestu, kterého se dá využít v ojedinělých případech. U naprosté většiny pachatelů, s nimiž soudy přicházejí do styku, je eliminován zásadním rozporem zjištěných podmínek

---

¹¹ Urbánek J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice, *Trestněprávní revue*, číslo 7/2003, zkráceno

¹² tamtéž

¹³ Marešová A. – Válková J.: *K problematice alternativních trestů a opatření*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1994, s. 59

dobytnosti se zákonem. Nesolventnost (či alespoň nezpůsobilost zjistit opak) obviněných je naopak častým motivem trestné činnosti. Namnoze tedy k postihu zbývá pouze trest odnětí svobody.¹⁴

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že zásadním problémem peněžitého trestu je jeho vymahatelnost, resp. možnost vymoci si na odsouzeném zaplacení peněžité částky uložené jako sankce za spáchaný trestný čin. Zejména pak je tento problém patrný u pachatelů, kteří patří do okruhu osob sociálně slabých, bez trvalého příjmu. I proto je tento trest využíván u těch osob, které patří do skupiny výdělečně činných či majetných. Avšak i pro případ, že by tato uložená sankce nebyla vykonána, existuje v českém právním řádu mechanismus – náhradní řešení. Pokud totiž peněžitý trest nebude ve stanovené lhůtě odsouzeným vykonán, nastupuje náhradní trest odnětí svobody. A to by podle mého názoru měla být pro odsouzeného dostatečná motivace, aby se snažil peněžitý trest ve stanovené lhůtě vykonat.

Další možností, jak zvýšit podíl peněžitých trestů na celkovém počtu ukládaných šancí, je systém denních sazeb. Že je tento systém skutečně fungujícím, se již přesvědčili např. ve Švédsku, Dánsku, Německu, Rakousku, Francii atd., kde k výkonu peněžitého trestu formou denních pokut dochází již řadu let. Samotné vyměření peněžitého trestu pak lze rozdělit na dva úkony. Prvním je stanovení počtu sazeb, tím druhým pak výše denní sazby, přičemž by se mělo přihlížet k osobním a hospodářským poměrům pachatele.

O ostatních alternativách k trestu odnětí svobody se zmíním alespoň několika slovy. Zákaz činnosti je sankcí, která může dost dobře z hlediska prevence předcházet páčání trestné činnosti (§§ 49 a 50 Tr. zákona). V České republice je tato sankce využívána především v oblasti trestných činů majetko -

---

¹⁴ Marešová A. – Válková J.: K problematice alternativních trestů a opatření, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1994, s. 57

vých a hospodářských a hojně je využívána i pokud jde o trestnou činnost páchanou při provozu motorového vozidla. Obvykle dochází k zákazům takových činností, které jsou v nějaké užší, přímé, bezprostřední souvislosti se spáchaným trestným činem, o činnosti, které v minulosti spáchání trestného činu umožnily a jejíž výkon by mohl pachateli umožnit spáchání podobného trestného činu i v budoucnu. Činnost, kterou lze zakázat, záleží buď ve výkonu určitého zaměstnání, povolání či funkce nebo jde o činnost, k níž je třeba zvláštního povolení či jejíž výkon upravuje zvláštní předpis¹⁵. Problémem v tomto směru se jeví kontrola trestu zákazu činnosti. Například porušení zákazu řízení motorového vozidla obvykle zjistí až příslušník policie ČR při silniční kontrole, což v žádném případě není součástí nějakého kontrolního systému pokud jde o alternativní trest zákazu činnosti. Nutno ještě podotknout, že ten, který je takto přistižen a nerespektuje uloženou sankci, se dopouští trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí.

Hlavním úkolem trestu zákazu pobytu (§ 57a Tr. zákona) je zabránit odsouzenému v tom, aby se zdržoval na určitém místě nebo v určitém obvodu a tím je poskytována ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku před možností spáchání trestného činu. Kromě zákazu pobytu může soud uložit pachateli také určitá přiměřená opatření či povinnosti. Nemůže mu ale být uložen trest zákazu pobytu na místo nebo obvod, ve kterém má pachatel trvalý pobyt. Zajímavostí je, že se uložený trest poznamenává povinně do občanského průkazu, čímž je umožněna lepší kontrola výkonu tohoto trestu.

Trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty je trestem, který směřuje ke zneškodnění věci, která by event. mohla sloužit k páčání další trestné činnosti a tím se snaží ztížit pachateli podmínky pro další trestnou

---

¹⁵ Novotný, O., Dolenský A., Jelínek J., Vanduchová M.: Trestní právo hmotné – obecná část, Aspi, s.r.o., Praha 2007 s. 272

činnost a zároveň tak i znemožňuje, aby měl pachatel ze spáchané trestné činnosti prospěch. Podle trestního zákona (§ 55) může soud uložit trest propadnutí věci a jiné majetkové hodnoty v případech, kdy se jedná o věc:

- a) která byla užita ke spáchání trestného činu,
- b) která byla ke spáchání trestného činu určena,
- c) která byla pachatelem získána trestným činem nebo jako odměna za něj,
- d) kterou pachatel byť jen zčásti nabyl za věc získanou trestným činem nebo za něj, pokud hodnota této věci není ve vztahu k hodnotě nabyté zanedbatelná.

Alternativní trest propadnutí majetku (§ 51 a násl.) je poměrně závažný trest, neboť postihuje pachatelovo celé jmění nebo jeho podstatnou část, ale jen těch věcí, které měl pachatel v době vydání rozsudku. Nemůže se vztahovat na věci, které jsou nezbytné pro uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu a výchovu musí podle zákona pečovat. Vlastníkem propadlého majetku se pak stává stát.

Vyhoštění je alternativním trestem, který není namířen proti občanům České republiky, nýbrž směřuje proti osobám, které nejsou občany České republiky nebo proti osobám, kterým byl přiznán statut azylanta. Na druhou stranu trestní zákon zná situace, kdy je vyhoštění nepřípustné (§ 57). Jde především o případy, kdy se nepodařilo zjistit státní příslušnost pachatele, kdy byl pachateli poskytnut azyl, kdy má pachatel na území České republiky povolen dlouhodobý pobyt, má tu pracovní a sociální zázemí a uložení trestu by bylo v rozporu se zájmem na spojování rodin anebo pokud by pachateli hrozilo nebezpečí, že bude ve státě, kam má být vyhoštěn, pronásledován pro svoji rasu, národnost, příslušnost k určité sociální skupině, politické nebo náboženské smýšlení nebo pokud by mu hrozilo mučení či jiné nelidské zacházení či trest.

Můžeme tedy říci, že alternativní tresty představují alternativu ke ztrátě svobody. Nejde o tresty, při kterých by byly naplněny všechny negativní prvky, které se sebou přináší uvěznění. Naopak se jedná o sankce, které by měly posilovat uvědomění pachatele pokud jde o spáchané trestné činy, ale zároveň ho nevytrhávají z běžného života, nevytrhávají ho od rodiny a ani z výkonu svého zaměstnání. Tyto tresty působí na hodnoty, které jsou pro pachatele mnohdy cennější než osobní svoboda jako např. majetek nebo volný čas. Proto tyto sankce mohou mnohem lépe naplnit obecný účel trestu než právě trest odnětí svobody.

VI. Ukládání alternativních trestů – zásady

Pokud soud ukládá sankce, musí postupovat v souladu s platným právem. Znamená to především, že musí dodržovat zákonné postupy a výrok o trestu odůvodnit. Uložením trestu by mělo být dosaženo účelu trestu (§ 23 Tr. zákona), tzn. že by měl být uložen trest, který je spravedlivý. Mgr. Jan Lata dokonce rozlišuje mezi spravedlností a spravedlivostí trestu. Účelem trestu se rozumí praktické, jasně pojmenovatelné cíle, které má trest plnit. Je možno vědomě klást důraz na různé aspekty účelu, které se v prostoru a čase liší, účel má racionální charakter. Smysl trestu je kategorie, která je účelu nadřazena, kterou nejsme schopni zcela obsáhnout. Ptáme-li se po smyslu, ptáme se po celku. Smyslu trestu se můžeme jen blížit, nejde o účelnou kategorii, nemůžeme ho měnit podle našich potřeb. Přibližně podobný jako vztah účel-smysl je také vztah pojmů spravedlnost a spravedlivost. Spravedlnost je abstraktní idea, zakotvená v transcendentnu, které se také nemůžeme zcela dobrat, ač o to vždy musíme usilovat. Spravedlivost je odraz spravedlnosti do konkrétního jednání, stanoví míru, přiměřenost.¹⁶

Jednotlivé zásady trestního řízení a tedy i samotného trestání jsou obsaženy v českém právním řádu v § 2 Trestního řádu. První z nich, zásada legality, znamená, že všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny stíhat veškerá jednání, která naplňují jak materiální tak i formální znaky trestných činů uvedených v Trestním zákoně. Pokud tedy některý ze znaků trestného činu chybí, nepůjde z hlediska trestního práva o trestný čin. Znamená to, že občan nemůže být trestán za jednání, která nejsou uvedena ve zvláštní části Trestního zákona. Na druhou stranu, i kdyby se občan dopustil jednání, které je uvedeno v Trestním zákoně, ale toto jednání by nebylo nebezpečné pro společnost, tak ani za takové jednání by nemohl být občan potrestán.

---

¹⁶ Lata J., Účel trestu a jeho spravedlnost, Trestní právo 2/2001, Orac

Zásadní význam pro určení druhu a výše trestu má zjištění stupně nebezpečnosti trestného činu pro společnost, možnost nápravy pachatele a osobní a majetkové poměry pachatele (§ 31 Tr. zák.). Proto soud musí také každý případ a každého pachatele hodnotit zvlášť, aby dokázal přesně zjistit, jaký trest bude v daném případě ten správný. Pokud jde o společenskou nebezpečnost, při ukládání trestu se hodnotí tyto aspekty:

- a) význam chráněného zájmu – větší význam chráněného zájmu znamená, že i útoky proti němu budou nebezpečnější,
- b) způsob provedení činu a jeho následky – jak byl čin spáchán (např. se zbraní, lstí) a jaké jsou následky (vyšší škoda, zranění či smrt),
- c) okolnosti, za kterých byl trestný čin spáchán,
- d) osoba pachatele – zde se přihlíží k povaze pachatele, jestli již byl někdy trestán, byl-li surový, agresivní, násilnický apod.
- e) zavinění – u úmyslného trestného činu rozlišujeme úmysl přímý a nepřímý, v případě nedbalostního trestného činu rozeznáváme nedbalost vědomou a nevědomou,
- f) pohnutka.

Kromě těchto aspektů soud vychází při hodnocení případu i z některých dalších východisek. Sleduje se, jaký společensky chráněný zájem byl ohrožen či porušen, přihlíží se také k dosaženému vývojovému stádiu trestného činu, zda byl trestný čin spáchán jako jediné jednání nebo půjde o souběh vícero trestných činů. Nutné je také zjistit, zda byl čin spáchán ve spolupachatelství či jiné formě účastenství.

Velký důraz v otázce jaký druh trestu uložit, se klade na tu skutečnost, jaké jsou možnosti nápravy pachatele, neboli jaké je riziko, že pachatel po vykonání trestu bude opět pokračovat v trestné činnosti, resp. je-li možné uložением určitého trestu docílit resocializace pachatele. Soudy si obvykle

v praxi vyžadají znalecké posudky z oboru zdravotnictví (z odvětví psychiatrie a psychologie pokud šlo o násilné trestné činy, z odvětví sexuologie, pokud šlo o trestné činy znásilnění), velmi často se možnost nápravy zjišťovala na základě zpráv o pověsti v místě bydliště (většinou však jde pouze o sdělení, zda pachatel spáchal přestupek) a v neposlední řadě soudy využívají také posudky ze zaměstnání (Zdroj: Karabec Z. a kol., Dlouhodobé tresty odnětí svobody, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004). Čili můžeme říci, že je třeba zjistit osobnostní stránku pachatele, jeho chování v běžném sociálním prostředí a jeho reakce na různé životní a společenské situace a podle toho rozhodnout, jaký trest pro něj bude dostačující.

Dalším významným prvkem, ke kterému by měly soudy přihlížet při stanovení druhu a výše sankce, patří osobní poměry pachatele. Je to další hledisko, které soudu pomáhá určit sankci, kterou bude pachatel postižen. Osobními poměry pachatele se rozumí to, jestli žije sám nebo žije v rodině, jak početná jeho rodina je, jsou-li v ní nezletilé děti, má-li vůči nim vyživovací povinnost, dále jaký má příjem, zda-li netrpí nějakými nemocemi, atd. Čili můžeme říci, že okruh hledisek, které určují, jaké jsou osobní poměry pachatele, není v žádném případě uzavřen a záleží na konkrétním případě, kterých hledisek se ke zjištění osobních poměrů pachatele užije.

A právě na základě těchto shora jmenovaných indicií soud zvolí ten nejvhodnější trest pro toho kterého pachatele trestného činu. Nemělo by se proto stávat, že by například pachatelům, kteří pocházejí ze sociálně slabších poměrů byl uložen alternativní peněžní trest, který by tento pachatel jen ztěžil mohl uhradit. Naopak by právě v tomto případě bylo mnohem vhodnější uložit pachateli se sociálně slabších poměrů alternativní trest obecně prospěšných prací. Jiným příkladem může být situace, kdy pachatel trpí takovou nemocí, pro kterou by nemohl vykonat alternativní trest obecně prospěšných prací a tak musí soud nalézt jiné možnosti, jak takového pachatele sankcionovat. Přitom by měl

mít neustále na paměti, že trest, který nakonec vynese, by měl splňovat požadavek spravedlivého a účelného trestu.

Osobně se domnívám, že aby právě požadavky spravedlivého a účelného trestu byly splněny, je třeba neustále rozvíjet, rozšiřovat a doplňovat katalog alternativních trestů. To by mělo přispět k tomu, aby se v rámci ukládání sankcí necítily některé skupiny pachatelů přísněji potrestané oproti skupinám jiným právě v důsledku odlišných osobních poměrů. Jinými slovy čím více alternativních trestů budou moci soudy využít, tím lépe se bude uplatňovat zásada rovnosti v rámci procesu odsouzení.

VII. Účinnost alternativních trestů

Aby byl trest dostatečně účinný, musí být spravedlivý a neodvratný. Pokud trest nespĺňuje tyto nároky, hrozí, že nebude ani společností ani pachatelem respektován a nesplní tak svoji preventivní funkci. Špatný či nevhodný trest, tak nakonec může mít zcela opačný efekt, než jaký se od trestu jako takového čeká. Trestní zákon tím, že obsahuje trestní sazby za jednotlivé trestné činy, působí na společnost preventivně, neboť varuje před pácháním trestné činnosti.

Důležité pro celou společnost je, aby bylo co nejvíce trestných činů objasněno a následně aby byla uložena případná sankce. Do společnosti je tím vyslán jasný signál, že se trestná činnost nevyplácí a že každý zločin je po zásluze, rychle a neodvratně potrestán. Pro nápravu pachatele je pak důležité, aby byla zvolena ta nejvhodnější sankce. To znamená takový trest, který pachatele vede ke změně v jeho dosavadním životě, totiž k odstranění negativního – trestného jednání. Taková změna by ale neměla být jenom navenek, ale měla by znamenat pachatelovu vnitřní přeměnu osobnosti. To se mimo jiné projeví i v tom, že odsouzený plní beze zbytku své povinnosti a to jak ty, které byly uloženy soudem tak i ty, ke kterým je povinen ze zákona. Důležitého pomocníka při nápravě pachatele představuje Probační a mediační služba, která plní své úkoly při výkonu většiny alternativních sankcí.

Odborná veřejnost vidí smysl účinného potrestání ve třech základních bodech. Podle ní jde především o to, aby sankce byla neodvratná, aby byla co nejrychleji uložena a aby byl vhodně zvolen druh a výše trestu. K tomu je zapotřebí, aby každý skutek byl dostatečně individualizován, to znamená, aby došlo k posouzení individuálních rysů projednávané věci, objasnění a hodnocení jednotlivých okolností týkajících se osoby obviněného, zejména pak osobních poměrů, o kterých pojednává předchozí kapitola.

Objevil se i jiný, poměrně zajímavý názor. Podle něj se dá totiž pochybovat o výchovné hodnotě pachatelova svolení s výkonem trestu obecně prospěšných prací. Pachatelův souhlas není chápán jako svobodný projev vůle, ale spíše jako projev vynucený a to na základě hrozby jiné závažnější sankce. Tím, že si pachatel vybere práci, tak v podstatě nepůjde o sankci, ale o jakési přijatelné východisko pro pachatele trestného činu. Podle tohoto názoru tak z této sankce mizí odplatný charakter trestu. Domnívám se, že tím, že se pachatel trestného činu dostane do situace, kdy si má vybírat mezi alternativním trestem obecně prospěšných prací a trestem odnětí svobody, uvědomí si tím lépe závažnost situace, zvolí si alternativní trest, resp. vysloví s ním souhlas a napříště se spáchání trestného činu vyhne. Závažnost své situace si tak uvědomí, aniž by nastoupil výkon trestu odnětí svobody. Samozřejmě, že taková situace nenastane u každého pachatele, nicméně podle mého názoru mnozí souzení pachatelé budou při volbě sankce přemýšlet právě tímto způsobem.

Aby byla účinnost alternativních sankcí co nejvyšší, je třeba kontrolního mechanismu – kontrolní instituce. Touto institucí je Probační a mediační služba, která podle § 4 zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě vyvíjí činnost již v přípravném řízení, ale i v řízení vykonávacím. Vytváří předpoklady k tomu, aby mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody tím, že obstarává podklady k osobě obviněného a o jeho rodinném a sociálním zázemí a vytváří podmínky pro rozhodnutí o trestech nespojených s odnětím svobody. Tím se také urychluje rozhodování a ukládání sankcí. Ve vykonávacím řízení je úkolem Probační a mediační služby sledovat a kontrolovat chování obviněného, spolupracovat s rodinným a sociálním prostředím a zejména pak dohlížet na to, zda odsouzený plní povinnosti a dodržuje omezení stanovená soudem.

K tomu, aby tohle všechno mohla Probační a mediační služba vykonávat, je zapotřebí technického a personálního zázemí, zvláště pak je kladen důraz na úředníky, kteří by měli disponovat nejen dovednostmi organizačními, ale měli

by se orientovat i v oblasti právní a administrativní. Úředník by měl být jistou autoritou, která mu bude umožňovat provádění kontrol, při kterých dojde k zásahům do práv odsouzeného včetně omezování osobní svobody. Důležitou vlastností pracovníka Probační a mediační služby pak je jeho důslednost. Ta se projeví zejména při tom, kdy odsouzeného nutí k odpovědnosti, sebekázi, sebekontrolě a zároveň ho nutí, aby plnil uložené povinnosti. Úředník Probační a mediační služby by ovšem neměl být pouhým „četníkem“ nad odsouzeným, ale měl by odsouzenému poskytnout radu a aktivní pomoc tak, aby se odsouzený znovu nedostal do konfliktu se zákonem. Dochází tak vlastně k jakési spolupráci mezi odsouzeným a probačním úředníkem.

Prvotním krokem této spolupráce mezi odsouzeným a probačním úředníkem by mělo být vytvoření tzv. probačního programu. Někteří odborníci se domnívají, že by tento program měl být zpracováván již ve stádiu, kdy ještě soud nevynesl odsuzující rozsudek ukládající příslušný trest. Obviněnému, resp. odsouzenému je umožněno spolupracovat s probačním úředníkem, ale jeho názor není nikterak závazný. Platí to také tehdy, nemohl-li být z nějakých důvodů probační program zpracován za jeho součinnosti. Možnost spolupráce ovšem neznamena povinnost odsouzeného. Proto odmítne-li odsouzený tuto možnost podílet se na přípravě probačního programu, je nutné ho alespoň obsahově s tímto programem seznámit.

Dalším stimulem aktivity pachatele, pokud jde o splnění uloženého trestu, dodržování povinností a omezení stanovených soudem i vedení řádného života, je ta skutečnost, že úspěšné vykonání uloženého trestu je zakončeno výrokem soudu o osvědčení se. Zejména se to pak týká trestu obecně prospěšných prací. Znamená to, že na odsouzeného, který uložený trest beze zbytku vykonal, event. od jehož výkonu či zbytku výkonu trestu bylo soudem pravomocně upuštěno, se hledí, jako by nebyl odsouzen. To je důležité zejména pro jeho budoucí život např. v oblasti hledání zaměstnání, neboť rozsudek,

kterým byla vyslovena vina a uložen trest se ve výpisu z rejstříku trestů nevykazuje.

Co se ale stane, pokud povinnosti či jiné podmínky, které byly pachateli soudem uloženy, budou porušovány resp. nebudou dodržovány? A co bude následovat, jestliže uložený trest nebude vykonán tak, jak by měl být vykonán? V otázce povinností a podmínek může soud uložené podmínky a povinnosti měnit, nahrazovat je novými, které se jeví jako vhodnější, může je zpřísnovat apod. Krajním řešením by pak byla tzv. přeměna, tzn. rozhodnutí o výkonu trestu odnětí svobody. Obdobně tomu bude i v případě, že uložený trest nebude vykonán řádně a včas. Dříve než by došlo k rozhodnutí o výkonu trestu odnětí svobody, bylo by vhodné zvážit vzhledem k okolnostem případu a osobě pachatele, zda by sledovaný účel nesplnil lépe jiný druh trestu.

Na tomto místě je nutné se zmínit ještě o situaci, kdy uložený trest nebyl vykonán pro překážky, které odsouzený nezavinil. V takovém případě samozřejmě nedojde k přeměně. Předpokladem pro rozhodnutí soudu o přeměně trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody z důvodu nevykonání trestu je zjištění, že tak odsouzený učinil zaviněně. Proto také v případech, kdy nastávají překážky, které odsouzený nezpůsobil a v jejichž důsledku není možné uložený trest řádně a včas vykonat, není možné docílit přeměny alternativního trestu v trest odnětí svobody (například pokud i přes poskytnutou součinnost mu obecní úřad nestanovil pracovní náplň, dobu a místo výkonu práce, nepřiděloval mu řádně práci, nebo pokud by byl nedostatek pracovních příležitostí).

Čili jestliže si alternativní tresty a jejich účinnost shrneme, vychází nám tento výsledek: účinnost alternativních trestů by měla být v teoretické rovině poměrně vysoká, neboť alternativní tresty postihují takové hodnoty, které mají ve společnosti, pokud pomineme osobní svobodu, vysokou hodnotu. Těmito hodnotami se rozumí především volný čas a peníze. V praxi ovšem efekt alternativních trestů tak pozitivní není. Stává se totiž velmi často, že alternativní tresty (ať už jsou to např. obecně prospěšné práce nebo peněžitý trest) nejsou

vykonány řádně a včas a pachatelé raději před vykonáním alternativních trestů dávají přednost teplu a pohodlí vězeňských cel. Pavel Štern, ředitel Probační a mediační služby k tomu pro internetový server novinky.cz dne 20.10. 2007 uvedl: „Máme zhruba 45 % nevykonaných trestů obecně prospěšných prací. S ohledem na personální situaci a kapacitu naší služby je to stále ještě relativně slušný výsledek“. A je to právě Probační a mediační služba, která v tomto směru sehrává důležitou roli, neboť vykonává dohled nad pachatelem, který i díky tomu, že je poměrně intenzivní, zajišťuje společnosti ochranu před pácháním trestné činnosti a současně chrání i pachatele, protože mu brání v páchání dalších trestných činů. Tím, že alternativní tresty nevyklučují, ale spíše celkovou filozofií včleňují pachatele do přirozeného společenství, mají vysoký efekt sociálně rehabilitační. Přitom specifickou váhu těchto jednotlivých dimenzí alternativních trestů je možno měnit nejen tím, že vzhledem k závažnosti deliktu a kriminální minulosti pachatele se může volit nejpřiměřenější druh takového trestu a tak docílit co největší individualizace trestu, při nastolení spravedlnosti¹⁷. Na druhou stranu si musíme přiznat, že i když by alternativní tresty měly účinněji vést k dosažení účelu než tresty klasické, nelze očekávat, že uložením alternativního trestu bez dalšího přestane pachatel s pácháním trestné činnosti.

Nicméně se důvodně předpokládalo, že pod vlivem alternativních sankcí dojde ke snížení indexu uvězněných osob. K tomu, jak dokazuje příloha č. 3, žádným razantním způsobem nedošlo, nicméně určitý výsledek patrný je. Očekávání, kladené na alternativní tresty pokud jde o snížení tohoto indexu, by nebylo splněno také tehdy, jestliže by jako náhradní trest byl stanoven toliko trest odnětí svobody, navíc automaticky ukládaný. Tím by se index uvězněných spíše ještě zvýšil. Z těchto důvodů je žádoucí vytvořit určitou hierarchizaci

---

¹⁷ Osmančík O. a kolektiv, K problematice alternativních trestů a opatření, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1995, s. 50

alternativních trestů, zejména co do jejich punitivní kvality. Takováto hierarchizace by umožňovala za vykonaný alternativní trest jednoho druhu, či za selhání pachatele při jeho výkonu, uložit jiný, přísnější alternativní trest a trest odnětí svobody tak, i v těchto případech, považovat za opatření „ultima ratio“¹⁸.

V našich podmínkách by mohla být zavedena kupř. následující škála alternativních trestů či opatření, obecně aplikovatelných:

1. upuštění od potrestání s výstrahou
2. podmíněné upuštění od výroku o trestu
3. podmíněné propuštění /podmíněné odložení výkonu některého z trestů/
4. trest peněžítý ve formě denních sazeb
5. podmíněné odsouzení s dohledem
6. podmíněné odsouzení s přísným (intenzivním) dohledem
7. obecně prospěšné práce
8. omezení osobní svobody (tzv. víkendová uvěznění, uvěznění po zaměstnání apod.)
9. domácí vězení¹⁹

Shora uvedené alternativní tresty, pokud jde o jejich aplikaci, se užívají především u prvopachatelů, kterým hrozí krátkodobý trest odnětí svobody. Většinou platí, že alternativní tresty by měly být ukládány zejména těm osobám, které byly odsouzeny ke krátkodobým trestům odnětí svobody. Pokud by byly aplikovány jen vůči pachatelům, kteří by jinak dostali trest podmíněný, nijak by se index uvězněných osob nesnížil²⁰.

---

¹⁸ Osmančík O. a kolektiv, K problematice alternativních trestů a opatření, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1995, s.48

¹⁹ Urbánek J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice, Trestněprávní revue, číslo 7/2003, zkráceno

²⁰ Osmančík O. a kolektiv, K problematice alternativních trestů a opatření, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1996, s. 48

V některých zemích se objevují návrhy, aby bylo rozšířeno využívání alternativních trestů i na ty pachatele, kteří spáchali závažné trestné činy nebo dokonce i na recidivisty. V tomto případě by se ovšem ztěžilo mohlo jednat o trestné činy proti životu a zdraví, ale spíše o trestné činy proti majetku. Musím připustit, že v takovýchto případech je nezbytnou podmínkou široký dohled v komunitě a domnívám se, že v českých poměrech není systém dohledu natolik propracován, aby mohl při výkonu alternativních trestů kontrolovat pachatele závažných majetkových trestných činů. Naopak v zemích jako je Francie, Lucembursko, Nizozemí, Německo, Norsko nebo Dánsko je systém dohledu propracovanější a proto si v těchto zemích mohou dovolit zabývat se myšlenkou rozšíření aplikace alternativních sankcí i v oblasti závažnější trestné činnosti. Otázkou ale zůstává ochota soudů, ukládat alternativní tresty těmto pachatelům a samozřejmě i postoj veřejnosti, který by podle mého názoru byl značně odmítavý.

V České republice je směr, kterým se ubírá české soudnictví při aplikaci alternativních sankcí dosti konzervativní. V příloze č. 4 máme procentuelní vyjádření toho, v jaké míře byly jednotlivé tresty v posledních letech ukládány. V praxi jsou alternativní sankce, především tedy nejrozšířenější z nich – obecně prospěšné práce – ukládány jako alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody krátkodobému. Krátkodobým trestem se tu rozumí trest ve výměře několika měsíců, tzn. při maximální výměře 400 hodin trestu obecně prospěšných prací se nepodmíněným krátkodobým trestem odnětí svobody rozumí trest přibližně na sedm měsíců. Výjimečně se trest obecně prospěšných prací uloží i tam, kde výměra krátkodobého trestu odnětí svobody převyšovala sedm měsíců, ale je prakticky vyloučeno setkat se s podobným případem tam, kde by byl trest odnětí svobody uložen ve výměře převyšující jeden rok. A přitom zákon dovoluje uložit trest obecně prospěšných prací u trestných činů, jejichž horní hranice nepřevyšuje 5 let. Pozitivní v tomto směru alespoň je, že

rok od roku roste počet odsouzených k trestu obecně prospěšných prací a od roku 2002 je dokonce vyšší než počet odsouzených k trestu odnětí svobody.

Domnívám se, že aplikace alternativních trestů namísto krátkodobých trestů odnětí svobody, má na pachatele větší účinek a především pozitivní účinek. Samozřejmě, že ani v tomto případě nemůžeme absolutizovat. Vždy budou delikventi, na které aplikace nejen trestu odnětí svobody, ale i alternativního bude mít takřka nulový účinek. Přesto si myslím, že ve většině případů přispěje alternativní sankce k úspěšnější resocializaci pachatele. Musíme si totiž uvědomit, že styk odsouzeného s vězeňským prostředím, především tedy s jinými odsouzenými – pachateli více či méně závažných trestných činů – může mít na odsouzeného negativní vliv. Ten se pak stává dalším potencionálním pachatelem trestné činnosti.

V tomto směru je také důležité alternativní sankce dále rozvíjet. A to se netýká jenom sankcí samotných, ale i dalších mechanismů zejména tedy kontrolních a dohledových. Je také důležité dále propracovávat právní úpravu v této oblasti a naopak postupovat obezřetně při zavádění nových alternativních sankcí. Je nutné dbát především na právní tradice, historické zkušenosti s různými typy režimů apod.

Ve společnosti ovšem ještě nemají alternativní tresty tolik příznivců, jako je tomu v odborných kruzích. Laická veřejnost je totiž nakloněna především sankcím represivního charakteru. Většina občanů pokládá přísné tresty za jediný účinný prostředek, kterým se potencionálním pachatelům v páchání trestné činnosti dá zabránit. Podobně tomu bylo ještě donedávna i mezi soudci, kteří se až postupem času odvážili ukládat alternativní sankce. Kupř. v České republice se přidal i další problém, totiž že do roku 2001 neexistovala žádná právní úprava, která by se týkala činnosti probační a mediační služby.

Dalšími překážkami byla v minulosti i určitá omezení, která vylučovala aplikaci alternativních trestů. Jednalo se např. o věková omezení, omezení daná

povahou trestného činu apod. Postupem času i tato některá omezení odpadají, což je samozřejmě příznivé pro četnější ukládání alternativních sankcí.

Pokud jde o efektivnost alternativních trestů, upozorním na tomto místě na výsledky trestní politiky Spojených států amerických. V USA je potírána drobná trestná činnost zejména mladistvých pachatelů. V americké společnosti přitom platí princip nulové tolerance, tzn. nespokojit se s žádným chováním, které by určitým způsobem vybočovalo ze standardu, čímž se má na mysli chování protiprávní. Ve velkém množství je v USA využíváno trestů odnětí svobody, i když v některých částech USA existují a rozvíjí se programy pro prevenci kriminality. Za tímto účelem se také vytvořilo významné hospodářské odvětví, které zajišťuje finanční, projektové, stavební, zásobovací a jiné potřeby vězeňství. S tím, jak je v USA společnost netolerantní vůči kriminálnímu chování a jak dostává přednost represivní stránka trestů – výkon trestu odnětí svobody, klesá v posledních letech i zločinnost. Vedlejším rysem tohoto systému je samozřejmě vysoká ekonomická náročnost. Kritici této koncepce jí vyčítají, že osoby, které se vracejí do běžného života, budou mít problém se znovu zapojit do společnosti a velmi pravděpodobně se opět dostanou do problémů se zákonem.

V našich poměrech se jen těžko můžeme měřit s příkladem Spojených států. Co si však můžeme odnést, je zejména princip neodvratnosti sankce a jejího rychlého uložení a zároveň důraz na důslednost odhalování a objasňování veškerého protiprávního jednání pachatelů.

Významnou roli v oblasti ukládání a výkonu alternativních trestů sehrává veřejnost a veřejné mínění. Pohled a vlastně i účast veřejnosti v mechanismu alternativních trestů je velmi důležitá. Jedním ze zásadních úkolů je dostat do povědomí obyvatel ten názor, že alternativní sankce jsou skutečně sankcemi v pravém slova smyslu a upozornit společnost na výhody, které se sebou alternativní sankce přinášejí. Mohli bychom to označit jako jakousi pasivní účast společnosti. Aktivní účastí pak mám na mysli zapojení veřejnosti do výkonu

alternativních opatření. V tomto směru by se jednalo zejména o činnost dobrovolníků.

V České republice se do výkonu alternativních sankcí aktivně zapojují především neziskové organizace, nejčastěji náboženské nebo charitativní povahy. Příkladem takového zařízení je Domov sv. Karla Boromejského sídlící v Praze – Řepích. Obvykle pomáhají odsouzenému při léčbě závislosti na návykových látkách. Problematické už bývá nalézt vhodné zařízení pro odsouzeného, který je povinen podrobit se programu sociálního výcviku a resocializace a nejhorší situace pak je v oblasti výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace. Můžeme tedy říci, že v tomto směru nejsou výsledky takové, jaké bychom si přáli.

VIII. Význam alternativních sankcí z hlediska dosažení nápravy pachatele

Prvořadým úkolem jakéhokoli uloženého trestu je to, aby co nejvíce vedly k resocializaci pachatele. Nejinak je tomu samozřejmě u alternativních trestů. U alternativních trestů se navíc oproti trestu odnětí svobody objevuje i výchovný prvek a to tím, že odsouzenému ukládá nejen omezení, ale i určitou povinnost. Tím se ve své podstatě liší od trestu odnětí svobody, neboť tento trest se sebou nese především odplatu za protispolečenské chování. Výchovou pachatelů prostřednictvím alternativních trestů se pak rozumí působení na psychické vlastnosti odsouzeného, utváření jiného pohledu na společenské hodnoty chráněné zákonem, preferenci společensky morálních hodnot před společensky nemorálními, rozvoj pozitivních schopností odsouzeného a utváření nepokřivených pohledů a názorů na společnost. Pokud se pak při výkonu sankce dosáhne pozitivní změny v osobnosti pachatele, znamená to v podstatě nápravu pachatele a tento již nepředstavuje pro společnost nebezpečí, protože se jeho chování stalo společensky přijatelným a především je v souladu s normami.

Kromě nápravného působení na odsouzeného by měl trest obsahovat také odstrašující složku, resp. zabraňující, znemožňující a ztěžující, která by zamezila další trestné činnosti tak, aby si pachatel uvědomil, že jeho jednání není beztrestné, popř. v něm vyvolá obavu či strach před dalším potrestáním. I v tomto případě je ovšem nutné najít určitou přijatelnou míru. Nepřiměřeně tvrdé tresty by totiž mohly mít přesně opačný účinek a u pachatelů, zvláště pak recidivistů by vyvolaly stav apatie a lhostejnosti vůči společnosti.

Zajímavou možností se také jeví účast psychologů na výběru vhodného druhu trestu. Psychologové by totiž měli svými znaleckými posudky zjistit v konkrétních případech možnosti pachatele napravit se a tím přispět a především pomoci soudcům zvolit nejvhodnější druh sankce. Přitom se zkoumá osobnost obviněného, jeho dosavadní vývoj včetně případné dosavadní

kriminální kariéry, sociální prostředí, ze kterého pachatel pochází a jeho chování a reakce, zejména pak jeho postoje vůči své osobě, vůči okolí a vůči spáchanému trestnému činu. Psychologové pak poukazují na pocit viny jako důležitý základ toho, zda pachatel bude mít motivaci změnit své chování a napravit se. Myšlenka to sice není špatná, ale v konečném důsledku by příznivý efekt na trestní řízení neměla. Jedním z požadavků na trestní řízení je totiž jeho rychlost. Pořizováním znaleckých posudků z oboru psychologie a vyjádření psychologů a celkového zkoumání osobnosti pachatele by se doba konání trestního řízení značně prodloužila. Dalším problémem by pak samozřejmě byly i zvýšené náklady na konání trestního řízení.

K. Netík a spol. vyjmenovává některé aspekty, které negativně ovlivňují možnou nápravu pachatele:

- rozvinutá kriminální kariéra, tj. kriminální životní styl, začínající v relativně raném věku,
- tzv. monotropní recidiva trestné činnosti, tj. opakované páchaní téhož deliktu,
- anetická psychopatie, tj. porucha osobnosti vyznačující se absencí vyšších citů,
- akceptace ideologie kriminální subkultury, tj. převzetí soustavy postojů a obranných mechanismů (racionalizací apod.), typických pro jedince s kriminálním životním stylem,
- zchudnutí sociálních kontaktů a vazeb, rozpadající se či neexistující nukleární rodina a omezení sociálních kontaktů pouze na kriminální subkulturu,
- institucionalizace, tj. přivyknutí si životu v institucionálních podmínkách,
- rezistence vůči výchovným ovlivňováním v minulosti,
- mentální defekt,
- poruchy afektivity ve smyslu explozivity, snížené schopnosti navazovat a udržet pozitivní emocionální vztahy, snížená schopnost empatie (vcítění),

- poruchy volní složky osobnosti a deviantní motivace zvl. v sexuální oblasti²¹.

Je potřeba zmínit, že velmi důležitým znamením toho, jestli se odsouzeného podaří napravit, je míra jeho účasti a spolupráce na samotném procesu resocializace. Spoluprací se tu má na mysli zejména součinnost s orgány, které na pachatele dohlížejí a také aktivní přístup k výkonu alternativních sankcí a aktivní plnění soudem uložených povinností.

---

²¹ Netík K., Netíková D., Hájek S.: Psychologie v právu, Skripta 1. vydání, C.H. Beck, Praha 1997

IX. Alternativní tresty v zahraničí

Alternativní sankce zaujímají v zahraničních státech významné místo ve struktuře ukládaných trestů. Důvody, které vedou jednotlivé země k ukládání trestů nespojených s odnětím svobody, jsou především ekonomické, penitenciární, kompenzační a trestněpolitické.

Domnívám se, že Česká republika by mohla využít některých zkušeností, které nabízejí zahraniční státy v oblasti ukládání a výkonu alternativních sankcí. Nutno však přihlídnout k různým historickým, kulturním a sociálním kořenům Českého státu, aby se alternativní sankce, která v jiné zemi je co do účelů a cílů úspěšná, nestala v českých podmínkách sankcí neúspěšnou a měla úplně opačný efekt.

V zahraničí se využívají tyto alternativní sankce:

- pokuta nebo peněžitý trest,
- kompenzační opatření nebo odškodnění oběti,
- sankce omezující, zbavující určitých práv,
- morální sankce,
- dohled nebo příkaz k pravidelnému dostavení se do zařízení dohledu,
- probace,
- odročení, odložení dohledu,
- všeobecně prospěšné práce nebo služba pro společnost,
- podmíněný rozsudek nebo odklad výkonu trestu,
- intenzivní dozor, dohled,
- odklad maximálně na 6 měsíců,
- záruka, závazek potvrzený soudem,
- osvobození od trestu,
- zproštění obžaloby,

- výstraha nebo napomenutí,
- umístění v probačních ubytovnách a denních centrech,
- kombinovaný příkaz spočívající v kombinaci sankcí nespojených s odnětím svobody (soud má možnost zvyšovat kvantum trestu, aniž by bylo třeba užít sankce odnětí svobody).

Z této široké škály alternativních trestů se ovšem některé z nich používají v praxi minimálně. Co do četnosti tak má nejvyšší význam trest výkonu neplacené práce pro společnost, který v mnoha zemích zaujímá čelní místo v počtu případů, ve kterých byl uložen. Spolu s ním je nejčastěji ukládána pokuta – peněžitý trest a odložený trest. Jinými slovy můžeme říct, že trest obecně prospěšných prací se uplatňuje stále více, což je trend, který je charakteristický nejen pro evropské země, ale který můžeme pozorovat i v českých podmínkách.

IX.1 Některé alternativní tresty využívané ve Velké Británii

Rostoucí míra kriminality se v poslední letech nevyhnula prakticky žádnému státu a nejenak tomu je i ve Velké Británii. S tím samozřejmě souvisí i počet osob uvězněných v příslušných zařízeních. Proto také probační služba nabídla řadu možností, jak snížit míru recidivy i náklady vynaložené na potrestání pachatelů. Jedním z významných způsobů snižování kriminality jsou tresty obecně prospěšných prací, o jejichž výhodách se britská vláda snaží přesvědčit i širokou veřejnost. Uložení obecně prospěšné práce představuje jeden ze způsobů dosažení toho, aby pachatel něco vykonal ve prospěch společnosti. Každým rokem je obecně prospěšná práce uložena ve více než 35.000 případech. S ohledem na to, že obecně prospěšná práce velmi často zahrnuje různé formy výpomoci starším a handicapovaným lidem, je tento druh sankce někdy považován za „mírné“ řešení případu. Důležitým momentem však

je, že obecně prospěšná práce není chápána jako trest. Punitivním prvkem je, že obecně prospěšnou práci v trvání 40 – 240 hodin musí odsouzený vykonat v době svého volna²².

Další alternativní sankcí, která se jeví být zajímavá a z pohledu České republiky v podstatě neznámá, je kombinovaný příkaz. Jedná se o opatření, která mohou být uložena osobám starším 16 let na dobu jednoho až tří let. Jde tady o kombinaci dohledu spolu s neplacenou prací vykonávanou v rozsahu 40 – 100 hodin v komunitě. Neméně zajímavými alternativními sankcemi se mi zdají např. příkaz k vyloučení (z fotbalových zápasů), zákaz vycházení za využití elektronického sledování, příkaz k hospitalizaci, atd.

I přes širokou škálu alternativních sankcí, které je možné v Británii ukládat, paradoxně stále zůstává vysoký počet odsouzených, kterým byl uložen trest odnětí svobody.

IX.2 Některé alternativní tresty využívané v Německu

V poválečném vývoji Německa a v souvislosti s rostoucím tlakem na legitimitu sankcí došlo k prosazení ambulantních sankcí – zejména pak podmíněného odsouzení a především peněžitého trestu. Nejvyužívanějším trestem u našich západních sousedů je tak v současnosti peněžitý trest, který je ukládán převážně za drobné a středně závažné trestné činy. Stejně jako i v jiných zemích, tak i v Německu roste postupně význam obecně prospěšných prací, ale poněkud jinak, než jej známe z naší praxe. Obecně prospěšné práce totiž plní funkci jakéhosi náhradního trestu k trestu peněžitému. Pokud totiž odsouzený

---

²² Osmančík O. a kolektiv, K problematice alternativních trestů a opatření, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1996, s. 102

nezaplatí peněžitou pokutu, lze odvrátit trest odnětí svobody výkonem obecně prospěšné práce. Jejím vykonání je tak zároveň odpracována i původně uložená

pokuta. V poslední době se zároveň začalo i v Německu uvažovat o tom, že by se trest obecně prospěšných prací osamostatnil jako další druh alternativní sankce.

IX.3 Některé alternativní tresty využívané ve Francii

Také ve Francii hraje ústřední roli mezi alternativními sankcemi trest obecně prospěšných prací. Tato sankce byla uzákoněna v roce 1983 a znamená především provedení bezplatné práce ve prospěch společnosti. Může být uložena buď jako náhražka trestu anebo jako jedna z povinností v rámci podmíněného trestu. Trest obecně prospěšných prací je ukládán se souhlasem budoucího odsouzeného. Tím, že odsouzený souhlasí s uložením této sankce, tak fakticky přiznává svoji vinu a souhlasí i s uloženým trestem. Rozsah toho trestu je obdobný jako ve Velké Británii a činí 40 – 240 hodin.

Pokud jde o osoby, které jsou postiženy touto sankcí, můžeme je rozdělit do dvou kategorií. Tou první jsou tzv. prvoodsouzení; jedná se vesměs o mladé lidi, dosud ještě nezasažené kriminalitou a zpravidla půjde též o náhodné spáchání trestného činu. Druhou kategorií představují tzv. skuteční delikventi. Ti se nedopouštějí závažnějších deliktů, ale představují pro společnost především ekonomickou zátěž a často mají též potíže se svou společenskou integrací.

I ve Francii měli zprvu problémy přesvědčit veřejnost laickou i odbornou o výhodnosti trestu obecně prospěšných prací. Základními pilíři, o které byla opřena argumentace ve prospěch obecně prospěšných prací, bylo vyřešení problému s přeplněností věznic a druhým pilířem pak ta skutečnost, že náklady vynaložené státem na obecně prospěšné práce jsou mnohem nižší než náklady vynaložené na fungování věznic.

Neméně důležitým úkolem bylo zajistit potřebnou kontrolu nad výkonem obecně prospěšných prací. Tu zajišťují justiční orgány (sociální pracovníci, soudci) ve spolupráci s pracovištěm, které odsouzeného přijímá. Na začátku je

mezi delikventem a probační službou sepsána smlouva, v níž je specifikován počet hodin, povaha práce a jméno osoby zodpovídající za odsouzeného. V případě výskytu problému, podle jeho závažnosti, zasáhne sám zaměstnanec, probační služba nebo soudce. Existuje několik možností. Je nezbytné zvážit, zda odsouzený může zůstat v zaměstnání, nebo zda jeho případ bude muset znovu projednávat soud. Existuje i třetí možnost: po dobu týdne přerušit výkon obecně prospěšných prací nebo změnit pracoviště²³.

IX.4 Některé další druhy alternativních trestů

V USA bylo koncem osmdesátých let zavedeno elektronické domácí vězení. Podstatou tohoto trestu je to, že odsouzený dostane elektronický náramek, který vysílá signál směrem k počítačovému systému, jehož prostřednictvím je sledován pohyb odsouzeného a zejména to, zda se skutečně zdržuje doma. Zatímco v USA byla tato alternativní sankce poměrně úspěšná, v Německu, ale i v Nizozemí se setkala s kritikou. Nadšeně ji nepřijala ani Velká Británie, byť se v závěrech pokusů o zavedení této sankce hovoří o tom, že je vhodné ji ukládat pouze osobám s určitými charakteristikami.

Jiným alternativním trestem, jak ukazují zkušenosti ze Švédska a ze Severní Ameriky, je podstoupení terapie. Je ale dobré se zamyslet nad tím, jak často bude vůbec možné, takovouto sankci uložit. Jelikož se tato sankce opravdu týká jenom těch pachatelů, kteří jsou závislí na drogách či alkoholu, bude i její

---

²³ Osmančík O. a kolektiv, K problematice alternativních trestů a opatření, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1996, s. 151

užití v praxi dosti úzké. V České republice je navíc možnost podstoupení terapie dána institutem ochranného léčení - viz § 72 Tr. zákona.

V dalších zemích jako je např. Belgie, Kypr, Dánsko, Francie, Řecko, Maďarsko, Bulharsko, Itálie atd. je zakotveno podmíněné odsouzení s dohledem. A jako alternativní sankce je v některých státech užívána náhrada škody (Holandsko, Kypr, Malta).

X. Závěr

Alternativní sankce mají své pevné místo v právních řádech mnoha států, ve kterých plní více či méně úspěšně svou funkci. Touto funkcí je zejména napravit potrestaného pachatele. Pouze v takovém případě splňují očekávání. Z různých pramenů, ať již knižních či elektronických, které jsem ve své práci využil, jsem zjistil, že alternativní tresty skutečně tuto funkci plní (mnohdy mnohem lépe než klasický trest odnětí svobody) a i proto jsou využívány stále častěji.

Hledat důvod stoupajícího počtu jejich aplikací nebylo až tak těžké. Těch důvodů bylo samozřejmě více a domnívám se, že v povědomí veřejnosti jsou zakotveny zejména tyto dva:

1. Důvod ekonomický. Ukládání takových alternativních sankcí, se kterými není spojeno umístění pachatele ve vězeňském zařízení ušetří státnímu rozpočtu a tím i daňovým poplatníkům nemalé výdaje, které by musely být vynaloženy na pobyt odsouzeného ve věznici. Zároveň, byť nejde o astronomické částky, některé alternativní tresty znamenají určitý příjem, viz peněžitý trest. A kupř. trest obecně prospěšných prací ušetří mzdy osob (např. zaměstnanců obecních či městských úřadů), které by tuto práci vykonávaly v rámci svého zaměstnání.

2. Důvod výchovný (nápravný). Ve společnosti, zvláště pak v kruzích odborných, sílí názor, podle kterého správný druh trestu, ve správném případě přispěje mnohem lépe a účinněji k nápravě pachatele. Jinými slovy správný trest vede k resocializaci pachatele tak, že tento se již vícekrát do sporu se zákonem nedostane. Domnívám se, že alternativní tresty jsou jakýmsi upozorněním pro odsouzené, že napříště by již nemuseli vyváznout s takovým, relativně mírným trestem, pokud by se opět odhodlali páchat trestnou činnost.

Je ale pravdou, že ve společnosti, zejména pak v laické, převládá představa, že každý pachatel trestného činu by měl vykonat trest odnětí svobody. A čím tento trest bude přísnější, tím lépe tomu bude pro společnost. I v tomto případě mi studium různých studií a odborných článků a statí ukázalo, že tomu opravdu tak není. Pokud jde o trest odnětí svobody vykonávaný ve vězeňských ústavech, čili v prostředí, kde se to pachateli různých trestných činů jenom hemží, domnívám se, že toto není to pravé prostředí, které by mělo působit na odsouzeného pozitivně. V mnoha případech je tomu právě naopak. Osoba, která se dostane do styku s ostatními pachateli a která je po určitou dobu těmito osobami ovlivňována, si po odpykání trestu odnětí svobody nese do dalšího života zkušenosti nabyté od ostatních spoluvězňů a nezřídka se opět dostane na „tenký led“, což často končí opětovným pácháním trestné činnosti. Proto se rozhodně nemůžu ztotožnit s tímto názorem.

U vykonaného trestu odnětí svobody vidím také další problém v tom, že odsouzený, který se vrací po určité době, kdy byl v izolaci, do běžného veřejného života, neví, jak se zapojit. Takový člověk velmi často přichází o práci a známy jsou i případy, kdy se odsouzenému rozpadlo i manželství právě v důsledku odsouzení. Znamená to, že z vězeňského zařízení vychází člověk bez sociálního, rodinného a často i materiálního zázemí. A tato starost právě u alternativních sankcí odpadá.

Pokud tedy shrneme problematiku alternativních trestů, jejich nespornou výhodou je nízká ekonomická náročnost a účinnější působení na pachatele trestných činů. Alternativními tresty však nemůžeme postihnout všechny pachatele. Těmito tresty budou sankcionováni pachatelé lehkých a středně těžkých deliktů tak, jak to vyplývá i z Trestního zákona. Příloha č. 5 ukazuje, jak často jsou za tyto delikty ukládány tresty odnětí svobody ve srovnání s délkou těchto trestů.

Co je nezbytností při ukládání těchto sankcí, je individuální posouzení každého případu, každého pachatele a každé sankce. Lidé nejsou totožní ani

psychicky, ani somaticky. Proto také trest, který pro jednoho bude nejúčinnějším, na druhého nebude mít téměř žádný vliv.

Aby ukládání alternativních trestů mělo vůbec nějaký smysl, musí existovat určitá zpětná vazba – kontrolní mechanismus, který by dohlížel na výkon těchto trestů. V českých poměrech představuje tuto vazbu Probační a mediační služba, která nejen že zajišťuje kontrolu, ale také, což je pro nápravu odsouzeného neméně důležité, poskytuje pomocnou ruku tam, kde si odsouzený neví rady.

Závěrem bych rád upozornil ještě na jednu skutečnost. I v této oblasti je důležité reagovat a přizpůsobovat se vývoji společnosti. A tak, jak se vyvíjí společnost, vyvíjí se i kriminalita, trestné činy i osoby, jež je páchají a proto by se měly vyvíjet i tresty. I proto by okruh trestů, které umožňuje uložit Trestní zákon, neměl být uzavřený a postupem času by se měly objevit a aplikovat další, doufejme, že ještě více účinné alternativní tresty.

Březolupy, listopad 2007

XI. Přílohy

Příloha č. 1

Vývoj stavů obviněných a odsouzených v České republice
v letech 1996 – 2004 (stav k 31.12.)

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Obvinění	7 887	7 736	7 125	6 934	5 967	4 583	3 384	3 409	3 269
Odsouzení	12 973	13 824	14 942	16 126	15 571	14 737	12 829	13 868	15 074
Celkem	20 860	21 560	22 067	23 060	21 538	19 320	16 213	17 277	18 343

Zdroj: Vězeňská služba ČR

Pozn.: Jedná se o osoby, které strávily určitý čas ve vazební věznici
nebo ve věznici

Příloha č. 2

Počet uložených alternativních trestů a poměr k celkovému odsouzení

Odsouzené osoby celkem	63 211	65 092	66 131	68 442	67 561
Uložený alternativní trest/rok	2001	2002	2003	2004	2005
obecně prospěšné práce	7 084	13 424	13 592	13 031	11 990
zákaz činnosti	112	147	116	126	127
propadnutí majetku	.	.	1	.	.
propadnutí věci	.	111	93	104	88
peněžitý trest	3 571	3 500	2 941	2 913	2 663
Vyhoštění	.	865	1 263	1 406	1 510
zákaz pobytu	.	42	116	110	165
Celkem	10 767	18 089	18 122	17 690	16 543
Podíl alternativních trestů na celkovém odsouzení v %	17	28	27	26	24

Zdroj: Český statistický úřad

Příloha č. 3

Osoby ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody

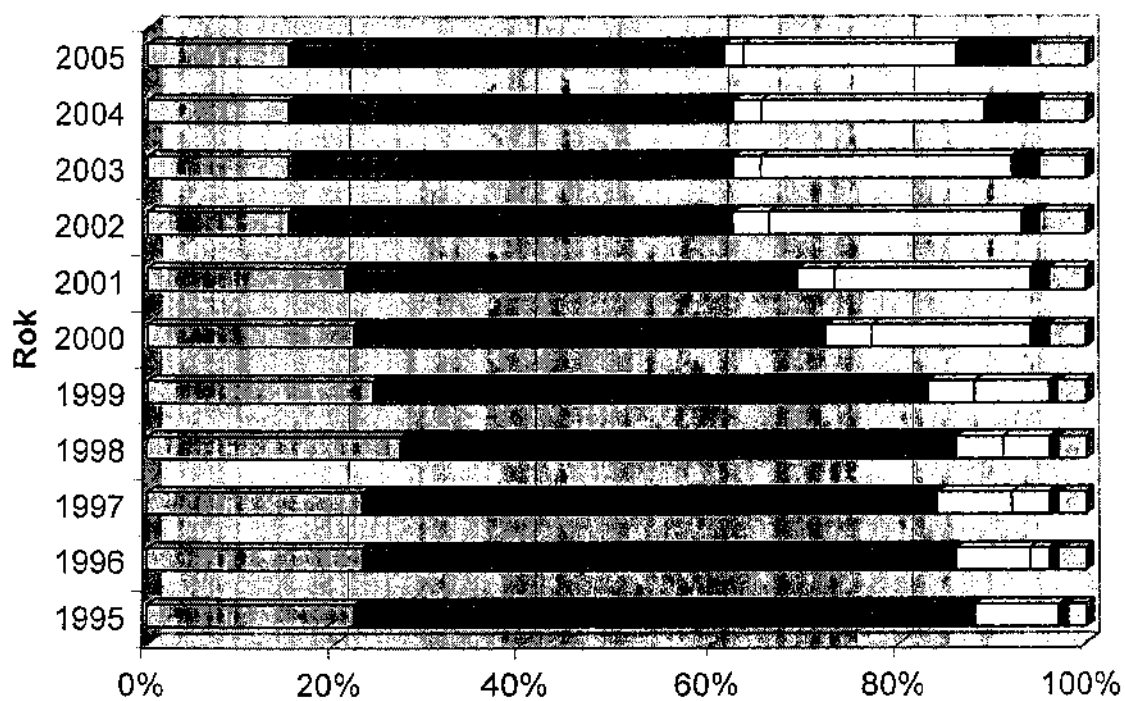
Pramen: Generální ředitelství Vězeňské služby ČR

Ukazatel	2000	2002	2003	2004	2005
Stav k 31. 12.					
Vězni celkem	21 538	16 213	17 277	18 343	18 937
v tom:					
Obvinění	5 967	3 384	3 409	3 269	2 860
odsouzení	15 571	12 829	13 868	15 074	16 077
Průměrný roční počet					
Vězni celkem	22 761	17 293	16 969	18 096	19 167
v tom:					
Obvinění	6 469	3 412	3 410	3 323	3 045
odsouzení	16 292	13 881	13 559	14 773	16 122

obviněný = osoba ve výkonu vazby

Odsouzený = osoba ve výkonu trestu odnětí svobody

Uložené tresty (v %)

- Nepodmíněný trest
- podmíněný trest
- peněžitý trest
- obecně prospěšné práce
- jiný samostatně uložený trest
- ▣ upuštěno od potrestání

Příloha č. 5

Odsouzení podle délky uloženého trestu (stav k 31. 12. 2005)

Pramen: Generální ředitelství Vězeňské služby ČR

Délka trestu	2000	2002	2003	2004	2005
Celkem	15 571	12 829	13 868	15 074	16 077
z toho muži	14 966	12 321	13 298	14 437	15 336
do 3 měsíců	209	268	389	540	574
z toho muži	193	255	363	506	546
do 6 měsíců	1 005	1 047	1 371	1 748	2 009
z toho muži	946	987	1 295	1 649	1 889
do 9 měsíců	1 032	888	1 113	1 211	1 389
z toho muži	974	850	1 069	1 162	1 322
do 1 roku	2 792	2 161	2 322	2 397	2 555
z toho muži	2 688	2 084	2 236	2 314	2 442
do 2 let	3 349	2 413	2 721	3 065	3 247
z toho muži	3 264	2 350	2 645	2 978	3 152
do 3 let	1 982	1 514	1 519	1 624	1 701
z toho muži	1 906	1 469	1 468	1 563	1 620
do 5 let	2 036	1 609	1 573	1 620	1 647
z toho muži	1 963	1 526	1 501	1 546	1 556
do 7 let	1 214	996	889	855	880
z toho muži	1 159	944	835	801	837
do 10 let	901	873	885	912	951
z toho muži	871	852	858	878	909
do 15 let	854	860	874	865	893
z toho muži	809	809	821	808	838
nad 15 let	177	175	186	207	199
z toho muži	174	171	182	204	196
Doživotí	20	25	26	30	32
z toho muži	19	24	25	28	29

XIII. Seznam použité literatury

- 1) Beccaria, C.: O zločinech a trestech, tiskem J. Otty, Praha 1893
- 2) Kincl J. a kol.: Všeobecné dějiny státu a práva, Panorama, Praha 1983
- 3) Lata J.: Účel trestu a jeho spravedlnost, Trestní právo 2/2001, Orac
- 4) Mach V.: Stručně k problematice ukládání a výkonu trestu obecně prospěšných prací. Trestní práva č. 10/1997
- 5) Malý, K.: České právo v minulosti, Orac, s.r.o., Praha 1995,
- 6) Malý K. – Sivák F.: Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918, Panorama, Praha 1988
- 7) Marešová A. – Válková J.: K problematice alternativních trestů a opatření, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1994
- 8) Netík K., Netíková D., Hájek S.: Psychologie v právu, Skripta 1. vydání, C.H. Beck, Praha 1997
- 9) Novotný, O.: Alternativy uvěznění, Právní praxe č. 2/1993
- 10) Novotný, O., Dolenský A., Jelínek J., Vanduchová M.: Trestní právo hmotné – obecná část, Aspi, s.r.o., Praha 2007
- 11) Osmančík O. a kol.: K problematice alternativních trestů a opatření, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1996
- 12) Rizman S., Sotolář A., Šámal P.: K problematice alternativních trestů, Trestní právo č. 7-8/1997

- 13) Schopenhauer A.: Svět jako vůle a představa, svazek II., Nová tiskárna Pelhřimov s.r.o., Pelhřimov 1998
- 14) Sotolář, A., : Právní rámec alternativního řešení sporů, Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001
- 15) Sotolář A., Šámal P., Púry F.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, Praha 2000
- 16) Suchý O., Válková H.: Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání, Právní rozhledy č. 4/1996
- 17) Šámal P., Púry F., Rizman S.: Trestní zákon – komentář, 6. vydání, C.H.Beck, Praha 2004
- 18) Urbánek J.: Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice, Trestněprávní revue, číslo 7/2003
- 19) Vanduchová M.: K novému trestu obecně prospěšných prací, Právní praxe č. 7/1996
- 20) Van Kalmthout A. M.: Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí, Právní rozhledy č. 12/1997